

Genealogija upravljanja pandemijom u Hrvatskoj

Meczner, Viktor

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:070817>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-05**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Viktor Meczner

GENEALOGIJA UPRAVLJANJA PANDEMIJOM U HRVATSKOJ

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

GENEALOGIJA UPRAVLJANJA PANDEMIJOM U HRVATSKOJ

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Krešimir Petković

Student: Viktor Meczner

Zagreb,
rujan, 2022.

*Izjavljujem da sam diplomski rad „**Genealogija upravljanja pandemijom u Hrvatskoj**“, koji sam predao na ocjenu mentoru izv. prof. dr. sc. Krešimiru Petkoviću, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove. Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.*

Viktor Meczner

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Teorijski okvir: biopolitika i biomoć	5
2.1 Suverena moć – disciplinarna moć – biomoć	5
2.2 Foucaultove koncepcije: biomoć i biopolitika	6
2.3 Disciplinarna moć i anatomopolitika	7
2.4 Deleuze i društva kontrole	9
2.5 Biopolitika i governmentálnost kod Foucaulta	10
2.6 Illich: medikalizacija života i pitanje suvremene medicine	12
2.7 Agamben: izvanredno stanje i zaštita golog života.....	14
2.8 Esposito: imunizacija i afirmativna biopolitika	16
3. Metodologija.....	20
3.1 Genealogija	20
3.2 Analiza diskursa.....	21
3.3 Područje istraživanja.....	22
4. Pandemija korona virusa u Hrvatskoj.....	23
4.1 Prvo razdoblje: državna regulacija i disciplina	24
4.2 Drugo razdoblje: između državne regulacije i masovne imunizacije	27
4.3 Treće razdoblje: imunizacija stanovništva.....	32
5. Zaključak	36
6. Literatura:	40
7. Sažetak.....	45

1. Uvod

Pandemija korona virusa jedan je od najvažnijih problema s kojima se svijet suočio u 21. stoljeću. Širenje virusa, za koji ne postoje granice, tražilo je politički odgovor, što globalno, što na razini države. Političke odluke koje su se donosile, razlikovale su se od države do države, ovisno o njihovim političkim strategijama. Tako je i Hrvatska imala svoj specifičan način suzbijanja virusa kroz javno-zdravstvenu politiku i kaznenu politiku. S druge strane, pandemija korona virusa, nije samo zdravstveni problem, već i šire društveni i politički problem koji se može promatrati kroz leće teorijskog okvira biopolitike. Pritom kombinirani teorijski uvidi Michela Foucaulta, Gillesa Deleuzea, Ivana Illicha, Giorgioa Agambena i Roberta Esposito, daju koristan spektar razumijevanja političkih odluka koje se smatraju biopolitičkima. Biopolitika kao fokus ima očuvanje zdravlja i života zajednice.

Tema ovog diplomskog rada je interpretacija politike upravljanja za vrijeme pandemije u Hrvatskoj. Glavno istraživačko pitanje je kako nam biomoć i biopolitika, ali i različite s njima povezane koncepcije pomažu u razumijevanju politika upravljanja pandemijom korona virusa u Hrvatskoj. Glavna teza ovoga rada jest da nam teorijski okvir pomaže u razumijevanju javno zdravstvene politike suzbijanja korona virusa u Hrvatskoj jer se ne radi samo o politici očuvanja zdravlja i života pojedinaca, nego i o odnosima moći. Cilj biopolitike je produkcija i očuvanje života, ali zapravo su u pitanju odnosi moći koji imaju potencijal pretvoriti se u tanatopolitiku, odnosno politiku smrti. Interpretacijsku analizu metodologijski izvodim kao genealogiju, što je oblik povijesnog tumačenja koji je Foucault preuzeo od Nietzschea. U tim ću okvirima rekonstruirati događaje za vrijeme pandemije u razdoblju od 11. ožujka 2020. godine, kada je službeno proglašena epidemija na cijelom teritoriju Hrvatske, do 7. travnja 2022. godine, datuma kada je Stožer civilne zaštite ukinuo većinu mjera za suzbijanje korona virusa. U sklopu genealogije, koristit ću analizu diskursa kao metodu analize odluka Stožera civilne zaštite i medijskih sadržaja za vrijeme navedenog razdoblja. Analizu sam podijelio na tri interpretacijske cjeline. Prvo razdoblje *Državna regulacija i disciplina*, drugo razdoblje *Između državne regulacije i masovne imunizacije* i treće razdoblje *Razdoblje imunizacije*.

Diplomski rad je strukturiran tako da će se na početku dati teorijski okvir koji kombinira uvide autora koji su potrebni za interpretacijsku analizu. To su Foucault, Deleuze, Illich, Agamben i Esposito. Nakon predstavljanja njihovih teorija, objasniti ću metodologiju koju koristim i područje

analize. Nakon metodologije, slijedi analitički dio rada u kojemu interpretiram događaj koje sam podijelio u tri spomenute interpretacijske cjeline. U zaključku dajem sumiranu analizu mojih odgovora na istraživačko pitanje.

2. Teorijski okvir: biopolitika i biomoć

Suvremeni izazovi u kojima se cijeli svijet našao, u borbi s korona virusom, potaknuli su na preispitivanje korištenja tehnika upravljanja u potrebi za suspenzijom virusa i zaštitom javnog zdravlja. U sklopu ovog istraživanja počinjem s predstavljanjem teorije biomoći i biopolitike u misli Michela Foucaulta. Njegova analiza anatomopolitike tijela i biopolitike populacije, referentna su točka za daljnje autore koji će biti obrađeni u teorijskom dijelu. Gilles Deleuze i njegov tekst o društvu kontrole nastavlja se na fukoovsku koncepciju disciplinarnih društva. Ivan Illich, jedan je od autora čiji su se uvidi nanovo popularizirali tijekom pandemije korona virusa. Njegova teorija medikalizacije života i uloge medicine u suvremenom društvu, važna je razumijevanje reakcije politike na suvremeni izazov pandemije korona virusa. Posljednji autori koji ostaju su talijanski teoretičari Giorgio Agamben i Roberto Esposito. Od Agambena, dobivamo jednu nekonvencionalnu teoriju biopolitike koja postulira izvanredno stanje kao političku paradigmu suvremenosti. S druge strane, Esposito i njegova teorija imunizacije donosi objašnjenje odnosa između života i politike, ali za razliku od Agambenove dominacije politike nad životom, Esposito naglašava afirmativnu biopolitiku poboljšanja života građana.

2.1 Suverena moć – disciplinarna moć – biomoć

Michel Foucault jedan je od najistaknutijih mislioca 20. stoljeća. Foucault je poduzeo širok spektar istraživanja važnih za društvene i humanističke znanosti, od kojih su među najznačajnijima istraživanja u područjima političke etike, analize moći, povijesti seksualnosti, povijesti zatvora. Među širokim spektrom tema kojima se Foucault bavio, u ovom radu koristit ću njegove koncepcije biopolitike i biomoći. Iako nije začetnik pojma biopolitike, njegova koncepcija smatra se referentnom točkom na koju su se kasniji autori pozivali.

Kako Foucault dolazi do pojma biopolitike i biomoći? On uočava razvoj tih pojmova u doba klasicizma¹, zajedno s transformacijom suverene moći. Tradicionalni pojmovi koje je koristila politička teorija na Zapadu: suverenost, država, pravo, sila, za Foucaulta, ne zahvaćaju cjelokupnu priču o odnosima moći nakon 18. stoljeća. Moć ne dolazi samo od suverena i nije samo agregirana u političkim sustavima. Moć je svuda zato što dolazi odasvud, ona je „kapilarna“ (Petković, 2018: 86).

Suverena moć ima svoje središte, osobu suverena. Ona „proklamira pravna pravila koja se primjenjuju na teritoriju pod suverenom kontrolom“ (Petković, 2018: 88). Pravo, odnosno zakon je izraz volje suverena. Kako je suverena moć zapravo slaba i neučinkovita, ona se u dobu klasicizma nadopunjuje s disciplinarnom moći i biopolitikom.

2.2 Foucaultove koncepcije: biomoć i biopolitika

Koncept biomoći (fr. *biopouvoir*), Foucault uvodi u svojim predavanjima na *Collège de France*-u 1976. godine, također ju je adresirao i u *Povijesti seksualnosti 1*, u poglavlju *Pravo na smrt i moć nad životom*. Biomoć predstavlja oblik moći koja se provodi nad pojedincima i podanicima kao članovima neke populacije (Koljević, 2010: 32). Ona je obuhvatna i predstavlja cijeli niz tehnika u svrhu podvrgavanja tijela i kontroli populacije. Biomoć je prvi puta razvijena u 17. stoljeću te je se može usporediti sa suverenom moći koja je dominirala u predmodernim društvima, u kojima je monarh imao pravo nad životom i smrtni svojih podređenih (Tasnim, 2021: 3). U doba klasicizma, u modernim društvima 18. stoljeća, cilj biomoći se mijenja, ona postaje sredstvo za regulaciju stanovništva. Regulacija stanovništva bila je ključan element koji je pogodovao razvoju kapitalizma. Kapitalizam je na razini mehanizama moći zahtijevao investiranje moći u tijela u prostoru proizvodnje, kao i prilagodbu cjelokupnog stanovništva na ekonomske procese (Koljević, 2010: 54). Laički rečeno, vlasniku tvornice trebao je disciplinirani radnik, a ne rob. Kapitalizmu su bile potrebne metode moći koje bi mogle povećati snagu, sposobnost i život ljudi općenito, ali na takav način da ne otežavaju upravljanje nad njima (Foucault, 2013: 120) Tako se, u 18. stoljeću, razvila biomoć kao kolektivna snaga stanovništva u ekonomskom i političkom smislu (Pačić, 2009: 20). Pačić nas upozorava da se „[t]ek sada može vidjeti da je ono što je, u 18. stoljeću u zapadnoj

¹ Klasicizam se ne odnosi na umjetničko razdoblje, već se Foucault referira na društveno i političko razdoblje od druge polovice 17. stoljeća do početka 18. stoljeća.

Europi otpočelo kao svjesna regulacija biomoći, postalo ključnim čimbenikom stabilnosti liberalno-demokratskoga poretka“ te nastavlja da su se „[n]astankom biomoći, odnosno nadzornih mehanizama moći, mogle razviti institucije poput bolnica, zatvora, škola u kojima se učvršćuje trajnost i vidljivost biopolitike suverene države“ (Paić, 2009: 20).

Biomoć se provodi kroz dvije inačice. Prva je ono što je Foucault nazvao „anatomopolitika tijela“ što označava kontrolu nad individualnim tijelom (Foucault, 2013: 122). Disciplinarnе tehnike kasnije su se povezale s prethodno naznačenom biomoći koja je podrazumijevala različite modalitete upravljanja stanovništvom kao skupom živih individua (Petković, 2014: 307), čemu ću se prodobnije posvetiti u odjeljku 2.5. Anatomopolitika projicira moć tako da tijela postanu poslušna. Takva vrsta projicirana moći detaljno je opisana u *Nadzoru i kazni*, a razvila se u kontroli populacije za vrijeme pandemije kuge, što će biti detaljnije opisano u idućim paragrafima

2.3 Disciplinarna moć i anatomopolitika

Disciplinarna moć je termin kojim Foucault označuje nenasilne tehnike i prakse u svrhu reguliranja individualnih tijela i ponašanja. Najvažniji princip disciplinarnе moći je da se tijela i ponašanja budu u skladu s vlašću do te mjere da se čine kao „impersonalna i automatska“ (Hannah, Hutta i Schemann, 2020: 2). Disciplinirani subjekti internaliziraju pretpostavku da se sve naše radnje nadgledaju ili da postoji mogućnost da se nadgledaju. Subjekti se u tim okolnostima nauče ponašati u željenim uvjetima nositelja disciplinarnе moći. Disciplinarna moć, tijekom 17. i 18. stoljeća, postala je općim obrascem dominacije (Foucault, 1994: 139). Mnogi su disciplinski postupci odavno postojali, u samostanima, u vojsci i u radionicama. Interno, disciplinarna moć se razvila kroz institucije, kao što su vojska, škola, luka i radionice. Disciplinarna moć bila je nužna kako bi se ostvario odnos koji će učiniti ljude (vojnike, učenike, mornare i radnike) poslušnijima, a da nije zasnovan na prijašnjim praksama ropstva, služinčadi, vazalstva ili samostanskog asketizma. Eksterno, disciplinska moć se razvila na cijelu populaciju kroz prakse karantene u uvjetima izbijanja kuge. Foucault argumentira da upravo te prakse i strukture karantene, implementirane u 17. stoljeću, najbolje ilustriraju principe disciplinarnе moći. Opis karantene radi suzbijanja kuge koji Foucault daje u *Nadzoru i Kazni*, skoro pa je identičan sa suvremenim opisima karantene u pandemiji korona virusa.

Ovako su, prema propisima s kraja 17. stoljeća, izgledale mjere koje je trebalo poduzeti kada bi se u nekom gradu pojavila kuga.

Najprije, stroga prostorna podjela na područja: dakako, zatvaranje grada i rodne grude, zabrana izlaska od prijetnjom smrtne kazne, ubijanje svih životinja lualica; cijepanje grada na zasebne četvrti, te postavljanje upravitelja za svaku od njih. (...) Opunomoćenik glavom obilazi kuće te izvana zaključava svaka vrata; ključ uzima sa sobom i predaje ga upravitelju četvrti, a on ga zadržava do svršetka karantene. (...) Okolo se kreću samo upravitelji, opunomoćenici, stražari, te na putu između zaraženih kuća, od jednog do drugog mrtvaca, također i „skupljači leševa“ koje svi ravnodušno prepuštaju smrti: to su „bezvrijedni ljudi koji prenose bolesnike, pokapaju mrtvace, čiste i obavljaju mnogo prljavih i gadnih poslova“ (...) Svatko je prikovan za svoje mjesto. A ako se odatle makne, u pitanje mu dolazi život, slijedi zaraza ili kazna (Foucault, 1994: 201).

Ono što je bilo ključno u razvoju disciplinarne moći, za vrijeme kuge, jest razvoj sustava nadzora koji je zahtijevao sustavno kretanje policije radi patroliranja svim četvrtima i slanje informacija centralnim vlastima. Centralne vlasti mogle su, s prikupljenim informacijama, skupljati znanje o kretanju patogena i implementirati politike u svrhu suzbijanja istog. Disciplinarna moć u uvjetima izbijanja kuge bila je obuhvatna za cijelu populaciju, ne samo za zaražene, već i za nezaražene koji su se mogli potencijalno zaraziti ili prenašati kugu. Ono što je disciplina omogućila, to je sveprisutna kontrola kroz zaštitu od kuge. Disciplina, kontrola i kažnjavanje jesu, s jedne strane, tehnologije kojim se održava i stabilizira vlast, ali, s druge strane, oni su multiplikatori moći (Kadić, 2012: 34). Ključan faktor u provedbi disciplinarne moći igra prostor u kojemu se kontroliraju ljudska tijela i njihova ponašanja. „Svaki pojedinac ima svoj prostor, a na svakom prostoru po jedan pojedinac u disciplini“ (Foucault, 1994: 144-145). Kako bi se disciplinarnu moć prikazalo u svom najčišćem obliku, Foucault preuzima Benthamovu koncepciju savršenog zatvora – *Panoptikon*.

U *Panoptikonu*, savršenom zatvoru, sva su ponašanja zatvorenika vidljiva kroz toranj koji se nalazi u sredini te čini centar kroz kojeg se vide sve zatvorske ćelije. Zatvorenici su svjesni toga da ih se može promatrati u bilo kojem trenutku, ali kako ne znaju u kojem trenutku ih se promatra, oni moraju biti na oprezu cijelo vrijeme. Ono što *Panoptikon* donosi nije samo hijerarhijsko discipliniranje zatvorenika i kažnjavanje za abnormalno ponašanje, već da se zatvorenici, zbog konstantne izloženosti, samo-discipliniraju. Ideja *Panoptikona* nije samo zadržana u zatvorima, već se prakticira i u drugim institucijama kao što su škole, sveučilišta i bolnice (Tasnim, 2021: 4). Kroz razvoj disciplinarnih tehnika, prikupljanjem informacija došlo je do jedne potpuno nove akumulacije znanja i razvoja stručnosti. Stručnjaci su, s prikupljenim informacijama, etablirali norme svih fizičkih i mentalnih atributa ljudskog tijela (Hannah, Hutta i Schemann, 2020: 3). Takav novi skup znanja omogućio je stvaranje normi i rađanje distinkcije među ljudima na one

koji se uklapaju i oni koji se ne uklapaju u normu. Foucault nadodaje da se „tijelo, postavši metom novih mehanizama moći, izlaže novim oblicima znanja“ (Foucault, 1994: 157). Time je vlast, uz podršku stručnjaka, mogla podijeliti ljude na distinkciji normalno-abnormalno te reagirati na abnormalno ponašanje kroz disciplinarne tehnike moći. Kroz svakodnevnu primjenu disciplinarne moći, ljudi su prihvatili jedinstvenu strukturu misli. Disciplinirani subjekti su „normirali“ ponašanje na način da se onoga koji misli izvan strukture etiketira kao abnormalnog (Tasnim, 2021: 4).

Zaključno, disciplinarna moć ne želi kazniti pojedince, već ih usmjeriti i izazvati željene efekte i posljedice (Kadić, 2012: 44, Marinković i Ristić, 2022: 157). Upravo su te tehnike usmjeravanja i nove bipolarne prostorne strategije utjecale na nastanak poretka koji je Foucault nazvao disciplinarnim društvom. Kroz disciplinarni poredak, normaliziralo se disciplinsko ponašanje od pojedinačne ćelijske izolacije do regulatorne prostorne strategije jednog higijenskog urbaniziranog mnoštva. Od tada se, u kontekstu širenja bolesti zahtijevaju stroge prostorne podjele, brižljivi nadzor i detaljna inspekcija (Marinković i Ristić, 2022: 147). Deleuze vidi Foucaultovo disciplinarno društvo kao nešto što već pripada povijesti, prema njemu, razvilo se društvo kontrole.

2.4 Deleuze i društva kontrole

Gilles Deleuze nadopunjuje Foucaultovu koncepciju disciplinarnog društva (koji je i sam priznao privremenost i prolaznost disciplinarnog modela) u društva kontrole. Disciplinarno društvo je zatvoreno društvo u kojemu pojedinac prelazi iz jednog prostora discipline u drugi te uvijek počinje iznova. Iz obitelji u školu, iz škole u kasarnu i iz kasarne u tvornicu, dok u društvima kontrole, pojedinac nikada ne prelazi prostor i gdje nema završetka. „Pojedinac supostoji zajedno s korporacijom, obrazovnim sustavom i vojnom službom“ (Deleuze, 1990: 2).

Deleuze nam želi pokazati kako je transformacija ekonomskog sustava utjecala na transformaciju disciplinarnog sustava. U industrijskom društvu čovjek je bio ograden prostorom (škola, kasarna, tvornica) i u tom prostoru je bio discipliniran kako bi se minimalizirala abnormalna ponašanja. U korporativnom društvu, čovjek više nije ograničen prostorom u kojem se nalazi, već je pod neprestanom kontrolom u kojemu istovremeno može biti u više „prostora odjednom“. Prostor više ne igra ulogu otkako je tehnologija napredovala i kako se čovjek „supostoji“ u jednoj te istoj

modulaciji (Deleuze, 1990: 2). Deleuze spominje kako je napredak tehnologije, preobrazio i način vladanja.

Stara su društva vladavine suverena koristila jednostavne strojeve – poluge, koloture ure, novija disciplinarna društva opremila su se strojevima koji imaju veze s energijom... društva kontrole rade sa strojevima treće vrste, računalima... (Deleuze, 1990: 3).

Društva kontrole preobrazila su klasične disciplinarne sustave. Od zatvora, gdje je u disciplinarnom društvu pojedinac bio zatvoren u ograđenom prostoru, u društvu kontrole dobiva elektroničku narukvicu pa sve do bolničkog sustava. Bolnički sustav se preobrazio u novu medicinu „bez doktora i pacijenata“ koja izdvaja potencijalno bolesne ljude i one koji su podložni riziku (Deleuze, 1990: 4). Umjesto hermetičkog zatvaranja masa ljudi u određeno vrijeme i na relativno ograničenim područjima, radi se o kontroli i ograničavanju kretanja, ali na mnogo fluidniji način pomoću razvijenih tehnologija današnjice (Zarić i Mladenović, 2021: 612). Prelazak iz disciplinarnih društva u društva kontrole vidljiv je i u modelima upravljanja pandemijom od starih načina uvođenja karantene do novih načina kontrole kretanja stanovništva.

2.5 Biopolitika i governmentálnost kod Foucaulta

Druga inačica biomoći je ono što je Foucault nazvao „biopolitika populacije“, to je biopolitika u užem smislu (Foucault, 2013: 123). Biopolitika označuje sustavnu kontrolu čiji cilj nije nadzor nad individualnim tijelima, već upravljanje stanovništvom (Tasnim, 2021: 3). Foucault izvodi svoju genealogiju nastanka biopolitike, koja je nastala sukladno sa stanovništvom koje se, kao koncept, uvodi u 18. stoljeću uspostavom država-nacija, liberalnih poredaka, kao i novih znanstvenih disciplina poput statistike i demografije² (Paić, 2009: 19). Politika u 18. stoljeću mijenja svoju bit za Foucaulta. „Tisućama godinama čovjek je ostajao ono što je bio i za Aristotela: životinja koja živi i koja je, uz to, sposobna i za političko bivstvovanje; moderan čovjek je životinja u čijoj je politici u pitanju njen život kao živog bića“ (Foucault, 2013: 125). Za Foucaulta je prag biološkog modernog doba društva bio ona točka u kojoj vrsta (populacija) i jedinka (tijelo) postaju ulog u političkim strategijama (Marinković i Ristić, 2022: 151). Pitanje koje si postavljamo jest kako je došlo do te promjene u shvaćanju života kod Foucaulta? Razvojem kapitalizma i

² U tom razdoblju intenzivno se razvijaju nove znanstvene discipline poput statistike, demografije, epidemiologije i biologije kao znanja o kvantitativnim i kvalitativnim čimbenicima života u političkoj zajednici (Paić, 2009: 19).

stvaranjem liberalno-demokratskih institucija, život prelazi u fokus politike, a *telos* politike postaje proizvodnja i reprodukcija života. Biopolitika, u užem smislu biomoć, zahvaća programe, prakse i politike kojima upravljaju moderne države u svrhu održavanja blagostanja populacije (Hannah, Hutta i Schemann, 2020: 5). Razvoj znanja i logike ekonomskog upravljanja, doveo je do racionalizacije tehnika upravljanja modernih država. Foucaultov pojam biopolitike stoga predstavlja oblik vladavine koja proizlazi iz racionalnosti prosvjetiteljstva i konzervativnoga povratka ideologijama prirodne nejednakosti i rasne čistoće (Paić: 2009: 23).

Foucault rađanje biopolitike vidi u ulasku tijela u polje političkog, životu shvaćenog kao tijelo, u materijalizaciji i instrumentalizaciji života s kojim se razvijaju nove tehnike upravljanja (Koljević, 2010: 53). Život postaje fokus politike te uključuje niz ekonomskih, populacijskih i higijenskih aktivnosti. Iako biopolitiku čini široki spektar tehnika i područja vladanja, fokus, u ovom radu, je na tehnike i prakse koje uspostavljaju vlasti s ciljem zaštite zdravlja i života građana. Sužavanjem pojma biopolitike na zaštitu zdravlja populacije, fokusiram se na specifičnu analizu moći u okolnostima pandemije.

Pojam biopolitike daje nam mogućnost analize moći koje se odnosi na život u okruženju znanstveno-tehničke produkcije života kao moći, zato biopolitika nije relacijski pojam, nego analitika biopolitike pokazuje da su moć-znanje-život sintetičko jedinstvo modernoga doba (Paić, 2009: 21).

Paić ovim citatom govori da kroz pojam biopolitike promišljamo kroz trijadu moć - znanje - život. Kao što i Koljević napominje da je biopolitika „promišljanje politika kroz odnose znanja i moći koji su lokalizirani i izraženi kroz tijelo“ (Koljević, 2010: 32-33). Pojam biopolitike stoga je analitički jer ukazuje na razvitak novih disciplina s pomoću kojih se racionalizira sam život (Paić, 2009; 19). Foucault nam poručuje da su biopolitika populacije i discipliniranje pojedinaca analitički pojmovi kroz koje interpretiramo politiku današnjice. Biopolitika je, stoga, neodvojiva od odnosa znanja i moći. Kako se razvija znanje tako se i moć transformira kroz prizmu tehnika upravljanja. Biopolitika obuhvaća različite prakse moći kojima se štiti život i zdravlje stanovništva, u tom smislu je biopolitika povezana s *governmentalnošću* (fr. *gouvernementalité*) (Koljević, 2010: 32; Marinković i Ristić, 2022: 150).

Governmentalnost je pojam koji proizlazi iz Foucaultovih predavanja „*Sigurnost, teritorij i stanovništvo*“ te označuje skup analiza, institucija, procedura, izračuna i taktika koji za cilj imaju populaciju, političku ekonomiju kao oblik znanja, a aparate sigurnosti kao tehničko sredstvo

(Foucault, 2007: 144). Governmentalnost je tip tehnike upravljanja stanovništvom koji odnose moći svodi na efektivne pokušaje (na)vođenja ljudi ili vladanja vladanjem (fr. *conduite de conduits*) (Petković, 2014: 308). Governmentalnost, time zamjenjuje klasični poredak državne vlasti, povijesno gledano, riječ je o ekonomizaciji doktrine državnog razloga koja uključuje uklapanje načina na koji se formiraju moderne javne politike koje su usmjerene na populaciju (Petković, 2014: 309). S konceptualnim pomakom od moći prema governmentalnosti dobivamo jednu tehniku upravljanja koja će mi poslužiti u analizi navođenja ljudi u borbi s pandemijom korona virusa. Svrha governmentalnosti nije dominacija politike nad životom, već navođenje ljudi na određeno vladanje sobom, samim time se i prebacuje odgovornost na subjekte da budu „odgovorni“ (Petković, 2010: 196; 2014: 309).

2.6 Illich: medikalizacija života i pitanje suvremene medicine

Kao i kod Foucaulta, Illich napominje da se biopolitika rađa u 18. stoljeću nastankom nacionalnih država, odnosno konstitucijom stanovništva (Illich, 1986: 1325). Konstitucijom stanovništva, zdravlje postaje norma. Zdravlje kao pojam proširuje svoje značenje, ono ne postaje samo liječenje bolesti, nego i izbjegavanje smrti što postaje primarni motiv ne samo medicine, već i cjelokupnog društva. Illich vidi kako se doživljavanje zdravlja u društvu, tijekom 18. i 19. stoljeća, počinje mijenjati. Bolest se počinje doživljavati kao negativna vrijednost, a izbjegavanje bolesti stoga postaje imperativ. Prirodna smrt prestaje biti pravo te postaje obveza radi produljenja života (Illich, 1974b: 18). Izbjegavanje smrti shvaća se kao najveća vrijednost života te je upravo to postalo jedan od zadataka medicine od Francisa Bacona nadalje. Kao ogledni primjer izbjegavanja smrti, Agamben citirajući Illicha napominje da je medicina je toliko napredovala da uspijeva držati čovjeka u vegetativnom stanju, bez ikakvih drugih znakova života, kao puki goli život (Agamben, 2021: 39). Bacon je nabrojao tri zadataka medicine. Prvi zadatak je zaštita zdravlja, drugi je liječenje bolesti i treći je produljenje života, što se ujedno smatra i kao najplemenitiji zadatak od svih triju (Illich, 1974b: 11).

Produljenje života kao cilj moderne medicine postao je vidljiv i u jezičnoj promjeni gdje čovjek više nije bolestan već ima bolest (eng. *being sick to having a sickness*) (Illich, 1974b: 13). Bolest kao da postaje vlasništvo koje čovjek posjeduje te zadatak medicine postaje pronaći način kako da razvlasti čovjeka od bolesti. Postalo je normalno da čovjek „ima ili nema“ bolesti umjesto da „je ili nije“ bolestan. Ova jezična napomena, koju Illich izvodi, u skladu je s medikalizacijom života.

Medikalizacija života označava čovjekovu brigu da sam ispuni zadatke medicine koje smo nabrojali u prethodnom paragrafu (zaštita zdravlja, liječenje bolesti i produljenje života, odnosno izbjegavanje svake smrti koja nije prirodna). Medikalizacija života označuje konstantnu brigu čovjeka o svojem zdravlju da ispuni medicinske normative življenja zdravog života. Ono što Illich pokazuje u svojim člancima jest na koji način je medicinska znanost postavila čovjeku normative življenja zdravog života u svrhu njenog produljenja, ne mareći na prirodnu (ne)imunost čovjeka i psihološke posljedice dostizanja tog ideala.

Illich, možemo reći, nadopunjuje Foucaulta, govoreći na koji način moderna medicina funkcionira i koje su njene posljedice za društvo. Ukoliko je čovjek stalno pod pritiskom okoline za brigu o svojem zdravlju. Čovjek kreće u potragu na vlastitom tijelu za simptomima bilo kakve bolesti. Čovjek se pretvara u trajnog pacijenta, ovisnog o profesionalnim medicinskim intervencijama (Illich, 1974b: 19; Illich, 1975: 77). Ivan Illich, jedan je od filozofa koji je ponovno populariziran za vrijeme pandemije korona virusa. Njegova medikalizacija života i kritika tadašnjih medicinskih sustava, koji se fokusiraju na liječenje bolesti, umjesto na zdravlje i blagostanje stanovništva, važan su dio kritike sadašnjih medicinskih sustava. Prema Illichu, javno zdravlje nije samo medicinski problem, već i društveni i politički problem (Russell, 2019: 579). Illicheva kritika, neizostavna je u tekstovima protivnika mjera, između ostaloga i u Agambenovoj knjizi *Where Are We Now? The Epidemic as Politics* u kojoj spominje Illicha na nekoliko mjesta.

2.7 Agamben: izvanredno stanje i zaštita golog života

Agambena neki smatraju nastavljačem Foucaultove misli, iako se veliki utjecaj Foucaulta ne može negirati, Agambenova biopolitika ne započinje povijesnim razvojem u doba klasicizma. Njegova biopolitika započinje još od antike, u Aristotelovom razlikovanju *biosa* i *zoe*. Agamben biopolitiku shvaća ontološki, on promišlja o samoj biti biopolitike. Agambenova teorija je veoma kontroverzna, ali i bitna u suvremenim analizama biopolitike, pogotovo u kontekstu pandemije korona virusa, kao i u interpretaciji nekih društvenih aktera vezanih za pandemiju. Iako radikalni protivnik mjera, koji nekada koketira s teorijama zavjere, Agamben je nesumnjivo jedan od filozofa koji zaslužuju svoje mjesto u interpretaciji upravljanja pandemijom. U svojoj knjizi (odnosno skupini tekstova) *Where Are We Now? The Epidemic as Politics* (Agamben, 2021) podsjeća nas na dva koncepta koja je prethodno razradio u svojem serijalu knjiga pod naslovom *Homo Sacer* i koji su osnova njegovog određenja biopolitike, to su izvanredno stanje i goli život (Stanić, 2022: 143).

Koncept izvanrednog stanja prati dugu povijest od antike i rimskih diktatura, a u suvremenim europskim pravnim sustavima se može pratiti od Francuske revolucije. Izvanredno stanje označuje suspenziju prava radi rješavanja krize koja predstavlja prijetnju državi (Ghosh, 2021: 78). U toj situaciji suveren se postavlja u pravu, ali i izvan njega, u svrhu hitnosti rješavanja krize u državi. Agamben preuzima Schmittovu definiciju suverena, iz *Političke teologije* u kojemu je „[s]uveren onaj koji odlučuje o izvanrednom stanju“ (Schmitt, 2019: 13).

Suveren je rubna pojava on predstavlja granicu pravnog poretka On čuva zakon, ali je istovremeno izvan njega, jer posjeduje moć da raspusti zakon i donese odluku o njegovom nevaženju (Kadić, 2012: 76-77).

Agamben nadograđuje Schmittovu definiciju suverenosti s činjenicom da za Zapad, i ostale liberalne demokracije u kojima živimo, izvanredno stanje nije samo iznimka već je postala norma (Agamben, 2006: 51). Agamben nadodaje, u svojoj posljednjoj knjizi, kako je bio u pravu te da nam je „epidemija jasno pokazala kako je izvanredno stanje postalo norma, ozbiljnije epidemije su se događale u prošlosti, ali se nitko nije usudio uvesti izvanredno stanje dok je ova epidemija poslužila kao povod za uvođenje sanitacijskog terora i religije zdravlja“ (Agamben, 2021: 8-18; Petković, 2021: 442; Prozorov, 2021: 6). Krajnja konzekvenca Agambenove koncepcije izvanrednog stanja jest da u samoj biti ne postoji razlika između liberalne demokracije i totalitarizma. Ono što se dogodilo u epidemiji korona virusa, nije uspjelo ni totalitarizmima, a to

je, po Agambenu, potpuno "ukidanje javnog prostora" (Agamben, 2021: 19; izv. Petković, 2021: 442).

Agamben izvore biopolitike vidi u Grčkoj jer za ono što mi nazivamo život, u staroj Grčkoj imali su dva izraza: *bios* i *zoe*. *Bios* je život koji je namijenjen čovjeku, to je politički kvalificiran život. S druge strane *zoe* je „naturalno nekvalificiran život“, to je život u njegovom prirodnom, animalnom kapacitetu, što Agamben naziva goli život (eng. *bare life*, tal. *nuda vita*) (Kadić, 2012: 71). Za Agambena, goli život je konstituirajući element naše biopolitičke stvarnosti, on ga prikazuje u preko rimske figure *homo sacera*. *Homo sacer* odnosi se na čovjeka koji je u rimskom pravu bio izbačen iz političke zajednice te ga se smjelo ubiti, a da se ne počini zločin. S druge strane on ne smije biti žrtvovan, budući da je svet, odnosno nečist (Kadić, 2012: 82). Preko *homo sacera*, Agamben skicira suvremenog čovjeka u biopolitičkoj logici moderniteta.

To je osoba čiji je život reduciran na goli život; kojemu je kazna izručenost na milost i nemilost puka. Agamben želi pokazati da osamljena figura starorimskog osuđenika može biti iskorištena za objašnjenje situacije u kojoj se vrlo lako mogu naći građani suvremenih nacionalnih država (Kurelić, 2009: 12).

Homo sacer ulazi u političku zajednicu kao živi mrtvac. On je istovremeno u političkoj zajednici, ali i izvan same zajednice, na identičan način, suvremena politika proizlazi iz logike „uključujućeg isključenja“ (Agamben, 2006: 24). Život *homo sacera* je rezidualni i ireducibilni goli život koji je uključen u politički život u modusu isključenja, *homo sacer* je bazična struktura ili mreža u koju je, Agamben, pokušao uhvatiti odnos između prava i života (Kadić, 2012: 87). *Homo sacer*, odnosno taj odnos između politike i života, prema Agambenu, drži ključ biopolitike i može otkriti tajne političke moći (Kadić, 2012: 83).

Permanentno izvanredno stanje i goli život vodi nas do vrhunca Agambenove teorije, a to je logor. Logor shvaća kao čisti, apsolutni i nenadmašni biopolitički prostor, kao *nomos* modernog (Agamben, 2006: 155). To je prostor koji se otvara kada „izvanredno stanje prestane biti iznimka i postaje pravilo“ (Agamben, 2006: 148). Jednom kada uđemo u strukturu logora, upozorava Agamben, povratka klasičnoj politici više nema. U logoru je oduzeta mogućnost razlikovanja između našeg biološkog i našeg političkog tijela. U tom biopolitičkom prostoru, „po prvi puta je došlo do apsolutne simbioze javnog i privatnog, političkog života i biološkog života: to je sinergija koja je osvojila modernu“ (Kadić, 2012: 90).

Agambenov doprinos, razvoju teorije logora, nije nedostajao ni u njegovoj interpretaciji pandemije korona virusa. Pandemija je, prema njemu, postala sredstvo alijenacije od čovjeka (Stanić, 2022: 144). Čovjek se odvaja od čovjeka jer u njemu vidi opasnost, potencijalnu zarazu. Umjesto *homo sacera* subjekt postaje opasnost za populaciju, on je "zaraznik" (tal. *untore*), svaki član društva je potencijalni širitelj zaraze, on je postao *de facto* i *de jure* terorist (Agamben, 2021: 18; Petković, 2021: 442). Pandemija korona virusa je pokazala na koji način je duboko promijenila naše živote, demokracija, pravo, izbori i ustav, pojmovi su koji su izgubili značaj. Građansko pravo na zdravlje se transformiralo u obvezu, čuvanje golog života dobilo je religijski značaj (Agamben, 2021: 68-72).

2.8 Esposito: imunizacija i afirmativna biopolitika

Roberto Esposito dao je velik doprinos biopolitičkoj teoriji. Njegova teorija imunizacije, čini se kao neizostavan aspekt analize upravljanja pandemijom u Hrvatskoj. Agamben i Esposito kreću od Foucaulta kao polazne točke u vlastitim biopolitičkim teorijama. Za razliku od Agambena, Esposito ima posve različito vrednovanje fenomena biopolitike. „Dok je kod Agambena prevladavajući moment onaj izveden iz biomoći, dakle moći politike nad životom, Esposito insistira na politici života, koja će ga dovesti do pozitivne biopolitike“ (Krivak, 2009: 545). Najveći Espositov doprinos pronalazimo u njegovoj teoriji imunizacije.

Svi znamo kako se u bio-medicinskom rječniku pod imunošću misli na oblik izuzeća ili zaštite od infekcije; dok isti termin u pravnom kontekstu označava neku vrstu sigurnosti koja nekog čini nedodirljivim pred zakonom. U oba slučaja, imunost/imunizacija aludira na posebnu situaciju koja nekoga čini sigurnim od rizika kojima je izložen/a (i kojima je izložena cijela zajednica) (Esposito, 2008b: 3).

Esposito svoju teoriju imunizacije izvodi iz zajedničke latinske etimologije pojma imunizacija (lat. *immunitas*) i zajednica (lat. *communitas*). Obje riječi dolaze od riječi *munus* koja ima tri značenja. *Munus* znači javna dužnost, obveza i dar. *Communitas* ima afirmativno značenje, dok s druge strane *immunitas* ima negativno značenje, jer imun je onaj koji „ne želi dijeliti zajedničku opasnost s drugim – netko tko se stavlja izvan zajednice“ (Esposito, 2008a: 10) Imunizacija je protupol zajednice, ona nije samo ta koja negira zajednicu, već je imunitarni mehanizam onaj koji povezuje zajednicu s biopolitikom (Krivak, 2009: 546). Imunizacija je temeljni pojam kojim se Esposito služi jer on vidi da ga se koristi, ne samo u medicinskom ili pravnom smislu, „već da uzima i ostale

sektore i jezike našeg života“ (Kadić, 2012: 107). Pitanje koje se postavlja jest zašto se pojam imunizacije širi?

Esposito, na tragu Foucaultove biopolitike, smatra da je paradigma imunizacije ta koja daje interpretativni izlaz jer popunjava prazninu između temeljnih pojmova biopolitike: života i politike.

Za razliku od tradicionalne biopolitike, prema kojoj je politika umijeće kontrole i vladanja nad drugima, u Espositovoj paradigmi, *bios* i *nomos*, život i politika, fungiraju kao dva konstitutivna elementa jedne nedjeljive cjeline koja zadobiva smisao iz među relacija svojih elemenata. I to ne tek pukih relacija u smislu prepuštanja života moći; imunizacija je, naprotiv, moć koja čuva život (Kadić, 2012: 108).

Esposito se igra između pojmova života i političke moći (*bios* i *nomos*) te za njega imunizacija ima dvostruki karakter, ona istovremeno čuva i negira život. Upravo je negacija same zajednice, odnosno postizanje imunosti, uvjet njenog preživljavanja. Imunizacija stoga ima dva svoja stanja. Prvo stanje imunizacije razdvaja individuu od zajednice, govoreći da se moderni subjekt želi imunizirati od zajednice. „Ideja modernog subjekta, koji uživa građanska i politička prava, po sebi pokušaj da se dosegne imunizacija od zaraze mogućnošću zajednice“ (Krivak, 2009: 547). Drugo stanje imunizacije je odstranjivanje nametničkog tijela u svrhu zaštite same zajednice. Zajednica mora odstraniti strano tijelo kako bi osigurala život vlastite zajednice. Esposito prepoznaje nastojanje moderne da imunizira život, ali i bitne stranputice tog pothvata koji život oslobađa od opasnosti, uvodeći ga istodobno u smrtnu opasnost (Krivak, 2010: 133). Pretjerana imunizacija, zajednicu vodi u autoimunu bolest, odnosno smrt. Biopolitika se tada pretvara u tanatopolitiku.³

Esposito svojom teorijom imunizacije dolazi do pozitivne ili afirmativne biopolitike. Foucault izvodi biopolitiku kroz analizu biomoći i biopolitike kao sredstva i tehnike kontrole individualnih tijela i populacije. Agamben izvodi biopolitiku iz ontologije kao imanentnu bit moderne da politika u permanentnom izvanrednom stanju proizvodi goli život. Esposito biopolitiku vidi kao mogućnost poboljšanja zdravstvenog statusa ljudi, pogotovo onih na društvenim marginama. „Afirmativna biopolitika“ konstituira se “negdje između”, u međuprostoru oko kojega stoje komunalna, komunitarna i totalitarna politika, koje ga nastoje zaniijekati“ (Krivak, 2010: 135). Tako i u pandemiji korona virusa, Espositov odgovor nikada nije bio protiv mjera, znajući da je

³ Kao najočitiiji primjer Esposito daje nacistički režim, ali možemo vidjeti i suvremene primjere kod političkog diskursa usmjerenog protiv migranata.

potrebno negirati život kako bi ga se spasilo. U intervjuu na početku uvođenja mjera zaštite od korona virusa rekao je da postoje dva procesa. S jedne strane, pandemija korona virusa dovela je do procesa medikalizacije politike, izuzete od ideologije, usredotočene na liječenje i zaštitu građanina. S druge strane dovela je i do politizacije medicine koja je postala zadužena zadacima društvene kontrole koji joj ne pripadaju „što objašnjava krajnje heterogene procjene koje virolozi daju o prirodi i težini korona virusa“ (Esposito, 2020). U pandemiji korona virusa, vidimo „politiku života“, a ne „moć politike nad životom“.

Tipologija moći	Foucault	Deleuze	Illich	Agamben	Esposito
Suverena moć	Vlast suverena koja izdaje zakone na području cijelog teritorija	/	/	Permanentno izvanredno stanje kao paradigma suverenosti	/
Disciplinarna moć	Anatomopolitika, discipliniranje tijela u prostoru, nadzor i panoptizam	Društva kontrole, medicina „bez doktora i pacijenta“	/		/
Biomoć	Biopolitika populacije, zaštita života kroz tehnike upravljanja populacijom	/	Produljenje života i izbjegavanje smrti, medikalizacija života	Negacija života radi zaštite golog života, stvaranje logora, čovjek kao prijetnja - „zaraznik“	Biopolitika između života i zakona, imunizacija kao proces izdvajanja od zajednice i kao njezin konstitutivni element

Tablica 1. Teorijski prikaz autora i njihovih shvaćanja različitih tipova biomoći

3. Metodologija

Metodološki dio rada, neće se fokusirati na dominantne kvantitativne metode prisutne u političkoj znanosti, već na kvalitativne metode analize. Sasvim specifično rad se fokusira na genealogiju kao metodologijski okvir i na analizu diskursa kao konkretnu metodu analize upravljanja pandemijom u Hrvatskoj, koje ću detaljnije opisati u nastavku rada.

3.1 Genealogija

Genealogija je metoda koja potječe od Nietzschea, ali u ovom radu fokusirat ćemo se na Foucaultovo shvaćanje i korištenje genealogije⁴. Iako Foucaultova genealogija nema čvrstu jezgru jer se ne upotrebljava uvijek s istim naglaskom i istim značenjem, Petković (2018: 50-53) ju je podijelio na tri njena značenja, iako nam je bitan metodologijski dio, u kratkim crtama objasniti ću i ostala dva značenja genealogije kod Foucaulta jer su nam bitni za shvaćanje odabira te metode.

Prvo značenje genealogije je alternativna filozofija povijesti. Genealogija označava da se kretanje povijesti ne shvaća hegelijanski kao kontinuirano samokretanje. Kretanje povijesti se realistično promatra kroz niz slučajnosti, lomova, grešaka i borbi smještenih u konkretnim društvima. Drugo značenje genealogije označuje njezin politički aspekt u sadašnjosti. Genealogija nam dozvoljava da uspostavimo povijesno znanje i lokalna sjećanja u političkim borbama, odnosno da svjesno politiziramo povijest na nekom određenom prostoru. U svjesnoj politizaciji povijesti, genealogija nam može pružiti alternativno shvaćanje događaja i ponuditi novo razumijevanje koje nas politički usmjerava. Treće značenje genealogije je metodologijska dimenzija u užem smislu. Genealogija kao metodologija nam daje širi predmetni fokus od diskursa. Ona proučava diskurse, institucije, regulacijske odluke, zakone, znanstvene izjave, filozofske i moralne iskaze... daje nam puno širi spektar mogućnosti proučavanja i dovođenja zaključaka. Genealogija je, za Marinkovića i Ristića, istovremeno tip kritike i interpretativne analize (Marinković i Ristić, 2022: 15). Imajući to u vidu, genealogija se koristi kako bi se objasnila iskustva i događaji, uzimajući za predmet sve što je rečeno, napisano i napravljeno (govor, tekst, praksa) s ciljem ponovnog otkrivanja značenja

⁴ Genealogija je zanimljiv pojam jer se najčešće koristi u biblijskom ili obiteljskom proučavanju sakralnih podrijetla i povijesti obitelji. Genealogija označava neki povijesni kontinuitet, dok Foucault koristi genealogiju kako bi ukazao na kontingenciju povijesti i njene diskontinuitete (Spiegel, 2001; izv. Petković, 2018: 49).

lokalnih povijesnih događaja. Upravo, na taj način, će se u ovom radu rekonstruirati povijest upravljanja pandemijom u Hrvatskoj s ciljem da se otkriju biopolitički aspekti upravljanja.

3.2 Analiza diskursa

Analiza diskursa je metoda proučavanja teksta primijenjena u političkoj zajednici. Njezina je postavka da se u različitim obilježjima teksta ogledaju politički odnosi. Svrha korištenja metode analize diskursa je prikazati diskurs kao dio socijalnog procesa, kao socijalnu praksu te kako je određen socijalnim strukturama (Fairclough, 2001: 135). Konkretnije, analiza diskursa je metoda temeljitog proučavanja tekst(ov)a koji se povezuju u interpretacijske cjeline i smještaju se u društveni i politički kontekst.

U ovom radu analiza diskursa bit će korištena ciljano kroz analizu tekstova vezanih za upravljanje pandemijom u Hrvatskoj. To znači da ću proučavati odluke Stožera civilne zaštite, medijske portale i novine od 11 ožujka 2020 do 7. travnja 2022. koje smatram relevantnim datumima za potrebe ovog rada (više o tome u idućem poglavlju). Analiza diskursa u ovom radu pomoći će mi u povezivanju biopolitičkih aspekata i tehnika biomoći s povijesnim tijekom upravljanja pandemijom u Hrvatskoj. Također analizom diskursa ustvrdit ću povezanost između lijevih, liberalnih i desnih ideoloških pozicija i nekih aspekata biopolitičkih teorija. Ideologiju, shvaćam široko kao društvene predodžbe koje dijele pripadnici neke društvene skupine, a kodira se u diskursu (van Dijk, 2006: 360). Za utvrđivanje lijevog ideološkog stajališta koristio sam portale index.hr i jutarnji.hr, za liberalne medije koristio sam liberal.hr, dok za utvrđivanje desne ideologije koristio sam vecernji.hr, maxportal.hr i kamenjar.hr. Tako je analizom diskursa lijeva biopolitika u skladu s Espositovom teorijom imunizacije i afirmativne biopolitike. Lijeve biopolitike naglašava važnost strožih mjera suzbijanja korona virusa, očuvanja zdravlja i života, brige za starije i cijepljenje kao pobjedom znanosti nad virusom. Liberalna biopolitika je u skladu s Agambenovom koncepcijom logora i Illichevom medikalizacijom života. Dok desna biopolitika, kako je naglašeno u analizi, mijenja svoju biopolitičku poziciju od podrške Stožeru civilne zaštite i očuvanju života starijih, do izražavanja skepse prema cijepljenju i pripajanju liberalnom biopolitičkom diskursu o slobodi izbora. Liberalna i desna biopolitika u posljednjem razdoblju su naglašavale totalitarističke aspekte strožih mjera suzbijanja korona virusa, stavljanja naglaska na osobnu odgovornost pojedinaca te pozivanjem na slobodu rada u pandemiji korona virusa.

Materijal dobiven ekstrakcijom relevantnih diskurzivnih detalja pronađenih u tekstovima, bilo službenim dokumentima, bilo novinskim člancima, povezat će se u interpretacijske cjeline koje će slijediti genealošku naraciju konceptualiziranu u idućim poglavljima.

3.3 Područje istraživanja

Područje istraživanja ovog rada su politike javnog zdravlja koje su donošene u razdoblju od 11. ožujka 2020. do 7. travnja 2022. godine. Ove datume smatram relevantnima jer se 11. ožujka 2020. proglasila epidemija korona virusa na području cijele Hrvatske što taj datum čini logičnim početkom analize zdravstvenih politika koje su donesene u svrhu zaštite protiv virusa. Kao kraj svoje analize uzeo sam datum 7. travnja 2022. kada je Stožer proglasio ukidanje većine mjera zaštite protiv korona virusa. Iako još nije donesena odluka o proglašenju kraja pandemije, ukidanje većine mjera smislen je datum kojim se može zaključiti razdoblje analize za potrebe ovoga rada.

Politike javnog zdravlja i zaštite života ili, precizno govoreći, odluke Stožera civilne zaštite u svrhu zaštite protiv korona virusa te percepcija javnosti o politikama, predmet su istraživanja ovog diplomskog rada. Ovim istraživanjem želim utvrditi poveznice između teorijskog dijela rada o biopolitici i biomoći, odnosno o njezinim tehnikama, prikazane sažeto u Tablici 1 i mehanizmima upravljanja pandemije u Hrvatskoj. Bitno je napomenuti da svrha ovog rada neće biti reevaluacija donesenih odluka ili da se politički ili etički pozicionira za ili protiv mjera. Svrha ovog rada je napraviti genealošku naraciju događaja za vrijeme naznačenog područja i povezati ju s relevantnim autorima biopolitike. Cilj je utvrditi vezu između teorijskog dijela rada i politike suzbijanja korona virusa u naznačenom periodu. Time će se utvrditi genealoško protusjećanje o biopolitičkim aspektima upravljanja pandemijom u Hrvatskoj te utvrditi alternativno shvaćanje povijesti prema ideološkim biopolitičkim aspektima.

4. Pandemija korona virusa u Hrvatskoj

Pandemija korona virusa duboko je promijenila način života svih građana, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj. Kroz prizmu teorijskog dijela iznesenog u prvoj polovici rada izvest ću interpretacijsku analizu upravljanja pandemijom korona virusa i genealogiju izvanrednog stanja u Hrvatskoj. Ova analiza vodi se promišljanjem donošenja odluka Stožera civilne zaštite Hrvatske kroz teorije biopolitike i biomoći u razdoblju od 11. ožujka 2020. do 7. travnja 2022. godine. U razdoblju od dvije godine, upravljanje pandemijom podijelit ću na tri interpretacijske cjeline, odnosno na tri razdoblja. Prvo razdoblje koje počinje od početka proglašenja pandemije 11. ožujka do 5. svibnja 2020. godine nazvao bih *Razdoblje državne regulacije i discipline*. 5. svibnja uzimam kao datum početka druge faze zbog simboličke promjene mota upravljanja pandemijom s mota „ostanimo doma“ na moto „ostanimo odgovorni“ u kojem se na simboličkoj razini mijenja tijekom upravljanja pandemijom prebacivanjem odgovornosti na same građane⁵. Drugo razdoblje obuhvaća period od 5. svibnja 2020. do 31. svibnja 2021. godine kada je Hrvatska službeno uvela COVID potvrde kao instrument garancije imunizacije samih građana. Drugo razdoblje nazvat ću *Razdoblje između državne regulacije i masovne imunizacije*. Treće razdoblje je razdoblje od 31. svibnja 2021. godine do 7. travnja 2022. godine u kojemu je fokus bio na postizanju cilja što veće imunizacije građanstva. Iako se cjepivo počelo distribuirati krajem 2020. godine, veći valovi cijepljenja protiv korona virusa počeli su u ožujku, a uvođenje EU digitalne COVID potvrde vidim kao prekretnicu u upravljanju pandemijom u Hrvatskoj. Treće razdoblje nazvat ću *Razbolje imunizacije*.

U radu opisujem tijekom događaja, odnosno donosim kratku kronologiju donošenja odluka vezanih za sprečavanje širenja korona virusa te analiziram diskurs medijskih sadržaja, tekstova odluka Stožera civilne zaštite i njihovih konferencija za novinare u vezi s tom kronologijom. Analizu diskursa povezat ću s prvim dijelom rada, odnosno s analitikom biomoći i biopolitike kod različitih autora. Povezivanje razdoblja tvorit će genealogiju biopolitičkih odluka Stožera i percepcije javnosti. U samoj analizi pokazalo se da iz različitih ideoloških pozicijama tvore i različite biopolitičke interpretacije događaja.

⁵ <https://www.poslovni.hr/hrvatska/slogan-ostanite-doma-odlazi-u-povijest-bozinovic-objavio-koji-je-novi-moto-4230366>

4.1 Prvo razdoblje: državna regulacija i disciplina

11. ožujka 2020. godine Stožer civilne zaštite (u nastavku Stožer) donio je odluku o proglašenju pandemije korona virusa u Hrvatskoj. Taj datum uzimam kao početak analize jer je tom odlukom omogućeno da Stožer civilne zaštite donosi odluke u službi prevencije od samog virusa radi zaštite javnog zdravlja i života građana. Tjedan dana nakon ovlasti Stožera povećane su *Izmjenama i dopunama Zakona o sustavu civilne zaštite*⁶. Stožer civilne zaštite percipiran je u prvom razdoblju kao „stručno tijelo“ u borbi protiv korona virusa. Zaštitna lica Stožera čine ministar unutarnjih poslova Davor Božinović i ministar zdravstva Vili Beroš zajedno s ravnateljem Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo Krunoslavom Capakom i ravnateljicom Klinike za infektivne bolesti dr. Fran Mihaljević Alemkom Markotić.

Za prvo razdoblje djelovanja Stožera i medijske percepcije o njegovom radu i općoj situaciji s korona virusom može se konstatirati da se radi o državnoj regulaciji i obustavi dotadašnjeg svakidašnjeg života. Tako je 13. ožujka donesena odluka o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te predškolskog odgoja i uspostava nastave na daljinu. Ta odluka bila je početak uvođenja sveopće karantene ili popularno zvanog *lockdowna*. 19. ožujka krenula su ograničenja društvenih okupljanja, rada u trgovinama, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja. Uvela se socijalna distanca, bilo je zabranjeno okupljanje više od 5 osoba na jednom mjestu⁷. Osim obustave javnog i većine privatnog života, ostalim poslodavcima koji nisu bili navedeni u odluci naređeno je da moraju organizirati rad od kuće. Uz sve to donesena je odluka i o privremenoj zabrani prelaska preko graničnih prijelaza Republike Hrvatske. Uveden je službeni moto „ostanimo doma“. Idućih nekoliko dana donesen je niz odluka koje su daljnje ograničavali okupljanje i ograničavanje kretanja ljudi. Tako su od 20. do 23. ožujka donesene odluke o stavljanju izvan uporabe dječjih igrališta i otvorenih sportskih igrališta, o mjerama prilikom sklapanja braka i životnog partnerstva, o načinu održavanja pogreba i posljednjih ispraćaja, o mjerama ograničavanja javnog prijevoza u linijskom obalnom pomorskom prometu, o mjeri strogog ograničavanja zadržavanja na ulicama i drugim javnim mjestima, o radnom vremenu trgovina, o mjeri obustave rada tržnica i svih objekata u sastavu tržnica u kojima se obavljaju druge

⁶ Više na <https://www.zakon.hr/z/809/Zakon-o-sustavu-civilne-za%C5%A1tite>

⁷ Popis svih odluka donesenih 19. ožujka: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/41376#prosinac2020>

djelatnosti te posljednje o zabrani napuštanja mjesta prebivališta i stalnog boravka u Republici Hrvatskoj, odnosno uvođenje e-propusnica.

Također u travnju je donesen *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti* u kojemu se dopunjuje popis zaraznih bolesti, sadržanih u odgovarajućim zakonskim odredbama, novom zaraznom bolešću COVID-19 koja je uzrokovana virusom SARS-CoV-2. Zakon propisuje da odluku o proglašenju epidemije zarazne bolesti donosi Vlada RH, poboljšava postojeće uređenje mjere "izolacije u stanu" (samoizolacija), uređuje opći institucionalni model upravljanja krizom u situaciji kada WHO proglašava globalnu pandemiju, a RH istodobno proglašava epidemiju tako da se cjelokupni državni teritorij smatra "ugroženim" i/ili "zaraženim" područjem, propisuju dodatne ovlasti nadležnim sanitarnim inspektorima u provedbi nadzora nad provedbom mjera za zaštitu pučanstva od zaraznih bolesti. Kako se vrijeme odmicalo, a situacija s novo-zaraženima se smanjivala, tako se su odluke počele ukidati, počevši od ukidanja mjere napuštanja mjesta prebivališta i stalnog boravka 19. travnja te izlaganja trofaznog plana o pokretanju aktivnosti 23. travnja⁸. Kraj prve faze pandemije nastupa 5. svibnja s dogovorenim novim motom „ostanimo odgovorni“ kada je donesena odluka o načinu izvođenja nastave u osnovnim i srednjim školama kao i postupnog vraćanja na posao. Ono što je okarakteriziralo ovo prvo razdoblje suzbijanja odluke je snažan utjecaj države na regulaciju i kontrolu kretanja. Upravo zato je promjena mota s „ostanimo doma“ na „ostanimo odgovorni“, po mojem mišljenju, presudna za ulazak u novo razdoblje upravljanja pandemije u Hrvatskoj.

Prvo razdoblje okarakteriziralo je organiziranu državu koja je uz Stožer, koji je donosio odluke, formirala i Znanstveni savjet (koji je uključivao najbolje medicinske stručnjake iz Hrvatske) koji je dao preporuke koje mjere i u kojem intenzitetu bi se trebale donositi kako bi se suzbio korona virus. Na institucionalnoj razini vidimo stvaranje skupine stručnjaka koji donose političke odluke, odnosno da događaji potvrđuju Foucaultovu inačicu „znanje je moć“, kao i Espositoovo politiziranje medicine. Znanje o korona virusu, odnosno discipline poput epidemiologije, pulmologije i virologije, postale se dominantne u iduće dvije godine. Odluke stožera u prvom razdoblju bile su zasnovane na starim disciplinarnim praksama sveopće karantene iliti *lockdowna* koju je i Foucault

⁸ U tri faze plan je išao u postepeno otvaranje uslužnih, ugostiteljskih, sportskih i kulturnih djelatnosti kao i omogućavanje rada predškolskih ustanova i razredne nastave od 1. do 4. razreda, ali i dalje uz stroge preporuke o poštivanju socijalne distance i održavanja higijene.

opisivao u *Nadzoru i Kazni* (Foucault, 1993: 201). Zatvorile su se sve djelatnosti, osim onih nužnih za svakodnevnu život. Građani su sami prihvatili disciplinu nošenja maski i rukavica, dezinficiranja ruka i namirnica nakon dolaska iz trgovine, održavanje socijalne distance i ostanka doma. „Ostani doma“ upravo je moto koji i najbolje na simboličkoj razini prikazuje prvo razdoblje suzbijanja korona virusa u Hrvatskoj⁹. Građani su bili odgovorni, odnosno disciplinirani, a Stožer je uz veliku podršku provodio jedne od najstrožih mjera na svijetu, što je potvrdilo i Sveučilište u Oxfordu¹⁰. Osim sveobuhvatne disciplinarne moći, vlasti su htjele uvesti neke mjere koje karakteriziraju društva kontrole koje je opisivao Gilles Deleuze. Vlasti su pred Sabor stavili prijedlog koji bi u izvanrednom stanju omogućio praćenje mobitela svakog građanina bez sudskog naloga (Nakić, 2020). Ove mjere poduprete su i od nekih znanstvenika govoreći kako bi sustavi praćenja preko GPS-a smanjilo potrebu za uvođenjem sveopćih karantena i bio instrument prve obrane linije za razdoblje nakon svibnja 2020. godine. Iako GPS praćenje nije bilo dopušteno, ono što se može percipirati kao sustav kontrole bio je sustav praćenja kontakata koji je zaživio u prvom razdoblju suzbijanja korona virusa. Epidemiolozi bi skupljali podatke o osobama koji su bili u doticaju sa zaraženim i zvali ih kako bi ih smjestili u samoizolaciju, ograničavajući kretanje osoba i nastavljajući praćenje kretanja virusa.

U javnom prostoru na lijevim i desnim portalima vladao je konsenzus oko podrške mjerama govoreći kako u „Hrvatskoj ipak ne vladaju razbojnici“ i da se krizni stožer i dalje rukovodi „stručnim, a ne političkim kriterijima“ (večernji.hr, 2020) potvrđujući tako biopolitički analitički okvir znanja i moći kao i medikalizaciju politike. Dominantan diskurs bio je kako treba zaštititi zdravlje i život svojih bližnjih. Jedini protivnik odluka Stožera u prvom razdoblju bili su liberali pozivajući se na osobne slobode, slobode rada i prozivanja da retorika o nediscipliniranima podsjeća na „odnos čobana prema ovcama, ako ovca ne bude dobra, sve će ovce biti kažnjene“ (Žganec, 2020). Oni, na tragu Agambena, optužuju Stožer i njegove odluke i pitaju s kojom svrhom mi zaštićujemo život? Iako Agamben optužuje za ogoljivanje života, liberali imaju agendu zaštite osobnih sloboda, ponajviše slobode rada.

⁹ Ostanak doma najučinkovitija je mjera sprječavanja daljnjeg širenja koronavirusa, nemoj dozvoliti da tvoja neodgovornost ugrozi nečiji život. Budi odgovoran, ostani doma! (dzmuzp.hr)

¹⁰ <https://www.bsg.ox.ac.uk/research/research-projects/covid-19-government-response-tracker>

Općenito govoreći, u javnosti su dominirale tri teme. Kao što je i Agamben (2021: 20-32) primijetio, prva tema bila je strah i njegovo širenje putem medija i dnevnim izvještajima stožera, ali i nedostatku informacija o načinu i brzini prenošenja virusa kao i metafora da smo mi u „ratu protiv virusa“ kao da se i „formira peta kolona“ (Nakić, 2020; index.hr, 2020). Druga tema bila je krivnja za širenje virusa. Dominirao je diskurs o nediscipliniranim osobama, „zaraznicima“, koji su krivi za širenje korona virusa i za smrt starijih do te mjere da su nazvani i „bioteroristima“ (dnevnik.hr, 2020). Na tragu Illicha, neki kolumnisti su se pitali što je to danas zdravlje i kako se odnosimo prema njemu u pandemiji korona virusa, ukoliko krivimo sami sebe ili druge kao „bioteroriste“ ili „zaraznike“ za pandemiju, stavljajući naglasak na psihičke posljedice pandemije. Treća tema koja je dominirala javnošću je „švedski model upravljanja pandemijom“ koji su već i u ovom razdoblju zagovarali liberali, a ljevica i desnica bili su protiv, govoreći kako bi takav model donio „tisuće mrtvih u Hrvatskoj“, ali s pogledom na budućnost da je to jedini mogući model u nastavku „borbe s pandemijom“. Dajući znak na novu governmentalnost i taktiku suzbijanja korona virusa koji će ostati najviše na odgovornosti pojedinca uz novi moto „ostanimo odgovorni“.

4.2 Drugo razdoblje: između državne regulacije i masovne imunizacije

Nakon prve faze u kojoj je država zatvorila gotovo sve aktivnosti i provodila sveopću karantenu, odnosno *lockdown*, te značajnog smanjenja broja oboljelih korona virusom i početkom turističke sezone u svibnju, Stožer je donio mjere relaksacije, odnosno ponovnog vraćanja socijalnih i ekonomskih aktivnosti u život. Promjena mota u „ostanimo odgovorni“ označila je drugačiju strategiju suzbijanja virusa. Nova strategija se oslonila na osobnu odgovornost ljudi i pokretanje ekonomskih aktivnosti, ponajviše turizma. Ovu drugu fazu koju sam označio od 7. svibnja 2020. do 31. svibnja 2021. godine označuje međurazdoblje u kojemu se Stožer decentralizira i odluke se većinom donose na županijskoj i lokalnoj razini. U ovom razdoblju Stožer donosi širi spektar odluka od relaksacije mjera radi turističke sezone, ponovnog uvođenja strožih mjera¹¹ do šire

¹¹ Ovdje je važno naglasiti da su termini "lockdown" i "stroge mjere" relativno široki pojmovi. Oni u raznim državama mogu podrazumijevati različite stvari. Primjerice, u nekim državama, poput Francuske, uključivat će policijski sat, zatvaranje kafića i restorana te ograničavanje kretanja izvan kuće na udaljenosti većoj od kilometra, ali neće prelazak na nastavu online. U nekim drugim zemljama, poput Italije, srednjoškolska i fakultetska nastava izvodi se na daljinu. Itd. U Hrvatskoj se pod stroge mjere podrazumijeva ograničavanje kretanja stanovništva i zatvaranje kafića i škola.

distribucije cjepiva i masovne imunizacije pučanstva koju na simboličkoj razini predstavlja uvođenje EU covid putovnica kao idućeg modela upravljanja pandemijom.

Stožer je, u svibnju 2020. godine, relaksirao mjere. Prvo ograničuje broj okupljenih na javnom mjestu do 40 ljudi, dozvoljava putovanja putnicima iz Europske unije i Hrvatske i omogućuje sportska događanja. Nove mjere kontrole regulacije širenja virusa donesene su 10. srpnja kada se za okupljanje ljudi na javnom prostoru treba prijaviti teritorijalnoj nadležnoj službi civilne zaštite. Uz samu prijavu, treba voditi pisanu evidenciju sudionika ukoliko dođe do zaraze da sustav praćenja kontakata bude pripremljen. Okupljanja je kontrolirao jedan službenik civilne zaštite i jedan policajac. Ovakav tip organizacije ostat će na snazi do kraja studenog, jedino što se maksimalan broj okupljenih, s vremenom, smanjuje. Također, značajna odluka preko ljeta bila je odluka o obaveznom nošenju maski (za lice ili medicinskih) za vrijeme trajanja pandemije za zaposlenike zdravstvenih ustanova, vozače i ostale zaposlenike u javnom prijevozu, zaposlenike u trgovinama i kupcima, zaposlenima u ugostiteljstvu, kao i ostalim uslužnim djelatnostima poput frizera i pedikera. Mjere su postrožene i za putnike preko graničnih prijelaza kojima se može propisati samoizolacija. U kolovozu, Stožer je ograničio i rad barova do 24 sata. Do kraja studenog bitno je napomenuti i odluku Ustavnog suda RH koja potvrđuje sve mjere kao legitimne i u skladu s Ustavom RH koje je Stožer donio u razdoblju od 27. travnja do 26. svibnja 2020., osim zabrane rada nedjeljom, sve mjere su težile ostvarenju legitimnog cilja zaštite života i zdravlja građana.

Kako je broj zaraženih od korona virusa s vremenom bio sve veći, tako je Stožer postrožio mjere da se okupljanja svedu na minimum najviše do 15 ljudi, a da se barovi i noćni klubovi potpuno zatvore, kao i da se obustavi rad teretana i fitness centara, casina i sličnih djelatnosti te da se škole i fakulteti budu zatvoreni do kraja zimskih praznika. Hrvatska je ponovno ušla u djelomični *lockdown*, a ulazak u Hrvatsku može se samo uz predočenje negativnog testa ili u samoizolaciju. 5. prosinca mijenja se i *Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti* u kojima se stavlja obveza pravilnog nošenja maske za lice ili medicinske maske, zabrana ili ograničenje održavanja javnih događanja i/ili okupljanja i zabrana ili ograničenje održavanja privatnih okupljanja. Tom dopunom zakona stvoren je pravni okvir za kažnjavanje osoba koje se ne pridržavaju navedenih odluka. Vijest o dolasku cjepiva krajem godine, za vlast bilo je svijetlo na kraju tunela te je prva osoba, u

Hrvatskoj, primila cjepivo 27. prosinca 2020 godine¹². Početkom 2021. godine počela je kampanja „misli na druge, cijepi se“ koja želi omogućiti što više informacija na temelju kojih će donositi vlastite odluke o cijepljenju ili ne (HZJZ, 2021).

12. veljače 2021. u velikoj kampanji za cijepljenje stanovništva protiv korona virusa, Stožer je donio ublažavajuće mjere u kojima su se ponovno otvorili neke aktivnosti poput casina, teretana, dječjih igraonica i škola stranih jezika. Odlukom Stožera djelomično je dozvoljen i rad ugostiteljskim objektima, ali bez zadržavanja u prostoru, odnosno posluživanje *to go* ili za van. Dugo su iste mjere vrijedile i nisu se mijenjale, dok je cijepljenje bilo dozvoljeno i za širu populaciju, prve potvrde o cijepljenju uvedene su 31. ožujka, iako nisu imali pretjeranu ulogu. Krajem travnja počele su se izmjenjivati i odluke o prelasku granica s obzirom na cijepljenje te od 30. travnja 2021. više nije bilo potrebno predočenje negativnog testa ukoliko je osoba preboljela ili se cijepila protiv korona virusa. Cijepljenje je postalo rješenje upravljanja pandemijom korona virusa. U svibnju 2021. godine, naredilo se u svim zdravstvenim ustanovama, privatnim i javnim, obavezno omogućiti cijepljenje protiv korona virusa. Promjena pravca u suzbijanju virusa, u kojem se krenulo dolaskom cjepiva, kulminirala je 26. svibnja kada je Stožer donio *Odluku o uspostavi nacionalnog sustava za izdavanje EU digitalne COVID potvrde*. To je bio pravac u kojemu se išlo na širu imunizaciju pučanstva uz relaksaciju mjera¹³ i pripreme za novu turističku sezonu.

Hrvatska je promjenom slogana „ostanimo odgovorni“ prihvatila relaksirane mjere oslanjajući se na razumnost ljudi u pridržavanju mjera i preporuka Stožera i Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ). Promjena taktike Stožera bila je u tome da se postigne nova tehnika upravljanja, odnosno ono što Foucault naziva *governmentalnost*, u kojoj bi građani bili odgovorni za svoje ponašanje i zdravlje stanovništva. U prvoj fazi donošenja mjera, za vrijeme i nakon ljeta, Stožer je uveo mjere kontrole u mjerama zapisa kontakata kako bi sustav praćenja zaraze bio efikasan. Tim sustavom kontrole događaja i prikupljanjem potpisa htjelo se izbjeći još strože mjere za vrijeme trajanja turističke sezone, iako je Hrvatska već u kolovozu bila stavljena na „crvene liste“ koje označuju visoki stupanj mogućnosti zaraze na tom području. Javnost je raspravljala o uvođenju strožih

¹² To je bila štíćenica doma za starije osobe Trešnjevka u Zagrebu, cijepljenje je išlo selektivno od najstarijih i najbolesnijih kao ranjive skupine prema mlađim uzrastima

¹³ Relaksirane mjere znače: povećanje broja okupljenih na javnom mjestu do 100 ljudi, otvaranje uslužnih djelatnosti do 23 sata i otvaranje ostalih uslužnih djelatnosti uz epidemiološke preporuke.

mjera, a prvotno pozitivno mišljenje o Stožeru počelo se otapati u ljetnim mjesecima radi niza odluka koje nisu dobro odjeknule u javnosti.¹⁴ Sustav kontrole je slabio zbog povećanog broja zaraženih i nemogućnosti praćenja „zaraznika“. Obveza nošenja maski i postavljanje kaznenog okvira donijelo je stroži režim discipline. Dolazak cjepiva, preusmjerio je strategiju države kao i njene resurse na postizanje kolektivne imunizacije kako bi se spasila zajednica.

Ljevica, u ovom razdoblju nije promijenila biopolitički diskurs, on je temeljen na zaštiti zdravlja, zaštiti starijih osoba, izbjegavanju kontakta i napada na ljude koji se ne slažu s njima. Oni su se pozivali na znanost, legitimirajući svoje članke sa stručnjacima iz epidemiologije, pulmologije i virologije. Iako se nisu slagali s nekim mjerama Stožera, govoreći kako je „ovaj *lockdown* valjda najgluplja odluka“ pozivali su na oprez, na odgovornost, odnosno na „pamet u glavu“ (Vojković, 2020). Žestok medijski napad bio je usmjeren na Festival slobode koji je organiziran u rujnu 2020. kao i na „antimaskere“ i na „antivaksere“. Poziv na strože mjere počeo je početkom jeseni, a strategiju stjecanja kolektivnog imuniteta prozvali su neetičnom strategijom jer dovodi do prevelikog broja zaraženih i umrlih. Zaštita od zaraze, odnosno smanjenje broja oboljelih i smanjenje smrtnosti, u njihovom je prvotnom planu cilj države za vrijeme korona virusa. Čini se da ovaj poziv odgovara Agamebenovom opisu medicine kao nove religije. Tada se dogmatski pozivaju na znanost i „zdrav razum“, ne uzimajući ikakve znanstvene studije koje im ne idu u korist¹⁵. Pojavom vijesti o otkriću cjepiva, vidjeli su kraj mjera i stvaranje kolektivnog imuniteta, ponovno, pozivajući se na znanost i na znanstvenike koji su jamčili sigurnost i djelotvornost cjepiva. Lijevi mediji poticali su na imunizaciju u svrhu stvaranja dobre ili pozitivne biopolitike, kao što je Esposito objasnio u svojoj teoriji, stvaranje imunih članova kako bi se zaštitila zajednica (*immunitas u communitas*). Cijepljenje je bilo jedino rješenje, što s medicinske strane, što s moralne. Svatko tko je odbijao cjepivo bio je „nerazuman“.

Drugačiji biopolitički diskurs bio je prisutan kod liberala. Njihov moto koji su istaknuli na Festivalu slobode u rujnu 2020. godine bio je „pustite nas na miru“. Prvotne mjere relaksacije su dočekali s podrškom ističući da svaki pojedinac treba biti odgovoran za sebe. Foucault u opisu disciplinarne moći, opisuje kako ideja nije u kažnjavanju abnormalnog ponašanja, već u njegovoj

¹⁴ Misli se na izjavu premijera Plenkovića da smo pobijedili virus, skandal s Adria tourom i Novakom Đokovićem, kao i održavanje izbora i rađenja iznimki za obilježavanje dana pada Vukovara.

¹⁵ U Hrvatskoj, znanstvenu „oporbu“ činili su Miroslav Radman, Gordan Lauc i Nenad Bakić.

promijeni. Na isti način su liberali prihvatili novi moto „ostanimo odgovorni“ podržavajući švedski način upravljanja pandemijom. Iako u svojim kolumnama ne spominju Agambena, iz naslova poput „[s]tudentski domovi u 'novonormalnom' postaju konc-logori“, jasno je da strože mjere vide kao nametanje moći politike u život kroz prizmu stvaranja logora. Također prisutan je i Agambenov diskurs o tome da je „medicina postala religija“ te da mjere „nemaju veze sa zdravim razumom“¹⁶. U svojim kolumnama nerijetko spominju i Ivana Illicha citirajući knjigu *The Medical Nemesis* kako medicina širi svoj krug djelovanja na sve više aspekata ljudskog života. Liberali nisu protivnici cijepljenja, ali u svojim kolumnama ističu kako je cjepivo slobodan izbor, da svakim „uvjetovanje[m] s propusnicama Hrvatska postaje NDH“ i da se u ime javnog zdravlja radi segregacija na cijepljene i necijepljene, odnosno na poslušne i neposlušne.

Drugo razdoblje suzbijanja korona virusa u Hrvatskoj bilo je dvojako. Najbolje bi mu stoga odgovarao naziv između državne regulacije i masovne imunizacije. S jedne strane htjelo se odmaknuti od nametanja državne moći i prebaciti na osobnu odgovornost ljudi, kao što je Foucault opisivao governmentálnost. Kako tim pristupom nisu dobiveni rezultati, nametnula se državna regulacija krajem studenog 2020. godine. Pojavom cjepiva, nije došlo do masovne imunizacije prvenstveno zbog logističkih problema s dolaskom cjepiva, a kada je napokon ono došlo u velikim količinama, populacija je izgubila interes za cijepljenje. Još jedna zbunjujuća situacija je bila slogan za poticaj na cijepljenje „misli na druge, cijepi se“. Slogan označuje da se imunizacija postiže radi zaštite drugih članova zajednice, dok se u kampanji promocije cjepiva promovirala vlastita zaštita od smrtnih posljedica i težih oblika zaraze. S pravom su se neki kolumnisti pitali cijepimo li se za sebe ili za druge? Pokušaj prebacivanja s državne na osobnu odgovornost kroz uvođenje kazni za nenošenje maski, kao i snažan diskurs o „zaštiti starijih“ nije doveo do željenih učinaka. Stožer je stoga donio odluku o djelomičnom zaustavljanju društvenih i ekonomskih aktivnosti. Početkom 2021. godine, počela je kampanja za cijepljenje populacije, koje je također ostalo razočaravajuće za Stožer i znanstvenike, koji su informativnim kampanjama, htjeli potaknuti ljude na cijepljenje i stvaranje kolektivnog imuniteta. Stožer, znanstvenici i dio medija

¹⁶ „Budući da dio stručnjaka zanemaruje statistiku, znanstvene studije i očigledne primjere da stroge mjere ne daju željene rezultate, postaje izvjesno da medicina poprima religijske konotacije. Osim vjerovanja u vlastite ideje i snage, odgovor zašto se dio medicinske struke bori za određene mjere (npr. nošenje maski, kažnjavanje, lockdown, policijski sat) možemo potražiti u znanosti. Iako za navedene mjere ne postoje znanstvene studije niti statistički podaci koji bi potvrdili njihovu učinkovitost, u njih se može samo vjerovati što prelazi u domenu vjere“ (Nakić, 2020).

ostali su „razočarani u nerazumnost ljudi“. Posljednje razdoblje forsirat će stvaranje imunizacije kroz EU digitalne COVID potvrde.

4.3 Treće razdoblje: imunizacija stanovništva

Treće razdoblje upravljanja pandemijom u Hrvatskoj obilježeno je pokušajem masovnog cijepljenja protiv korona virusa te stvaranjem kolektivnog imuniteta u populaciji. Uvođenje EU digitalne COVID potvrde (u nastavku COVID potvrde), 31. svibnja 2021. godine, označuje novo i posljednje razdoblje upravljanja pandemijom. Prvotno su COVID potvrde služile kako bi se olakšala putovanja unutar Europske unije, iako prvim danom primjene COVID potvrda europski povjerenik za pravosuđe Didier Reynders preporučio je državama članicama Europske unije da ih počnu koristiti i u druge svrhe: odlaske na koncerte, festivale, u kazališta, restorane (tportal.hr, 2021).

Stožer je u lipnju 2021. godine donio odluku o izmjeni prelaska granice uvrštavajući COVID potvrde, odnosno potvrde o cijepljenju, kao dokument s kojim se može doći u Hrvatsku. Ubrzo su se i ostale mjere relaksirale pa su tako barovi i kasina mogli raditi do 24 sata, a svadbe i organizacija događaja mogu se urediti prema novim pravilima koja uključuju cijepljene, preboljele ili testirane protiv korona virusa. Krajem lipnja Ustavni sud ponovno je potvrdio usklađenost mjera s Ustavom u ograničenjima javnog prijevoza, ograničavanja rada i proglašenja epidemije. Početkom srpnja, na snagu je stupila odluka o mjeri obaveznog nošenja medicinskih maski, u kojima su se postrožili uvjeti nošenja maski, ukoliko nije moguće osigurati da u prostor ulaze samo osobe koje posjeduju COVID potvrdu. Dodatna relaksacija mjera nastavlja se u kolovozu te je isključivo vezana uz predočenje COVID potvrda, tako barovi, svadbene svečanosti i ostala događanja nemaju više ograničenja radnog vremena ukoliko se odvijaju na otvorenom prostoru uz predočenje COVID potvrda. Početak školske godine obilježio je praćenje uputa HZJZ-a i obvezu nošenja maski u zatvorenim prostorima, a značajna odluka donesena je krajem rujna. Tada je odlučeno da svi zaposlenici zdravstvenih ustanova, trgovačkih društava koje obavljaju zdravstvenu djelatnost te privatnih zdravstvenih radnika kao i svi zaposlenici u djelatnosti socijalne skrbi moraju predočiti COVID potvrdu. To je bio presedan u upravljanju pandemijom jer je odlučeno da zaposlenici u zdravstvenom i socijalnom sektoru mogu raditi isključivo ako su preboljeli korona virus, cijepili se protiv njega ili ako se testiraju dva puta tjedno. Odluka nije bila samo za zaposlenike, već vrijedi i za sve korisnike zdravstvene i socijalne skrbi.

Stožer se nije zaustavio u zdravstvenom i socijalnom sektoru, već je 12. studenog 2021. godine donio odluku za predočenje COVID potvrda svih zaposlenika i korisnika u svim državnim i javnim službama. Ovim potezom pokrenuo se novi val masovnog cijepljenja stanovništva. Nakon te odluke koja je stvorila nove političke rascjepa u Hrvatskoj, odluke Stožera nisu bile značajnije. Kako su se pojavljivali novi sojevi korona virusa tako su se izmjenjivali dani samoizolacije. Trajanje samoizolacije se mijenjalo od 10 do 14 dana pa ponovno do 10 dana, da bi na početku 2022. godine trajala 7 dana. Bitno za napomenuti kako je odluka Ustavnog suda o COVID potvrdama potvrdila njihovu legitimnost jer je „uspostavljena pravedna ravnoteža između interesa zajednice i poštovanja prava i sloboda pojedinaca“ (Ustavni sud, 2021). Početkom veljače donesena je odluka o samotestiranju školaraca kako bi se izbjegle karantene za cijele razrede i u što većoj mogućoj mjeri nastavila škola uživo. 15. veljače 2022. godine, Ustavni sud ponovno je potvrdio valjanost i opravdanost odluka Stožera o uvođenju COVID potvrda radi ulaska u prostore javnopravnih tijela.¹⁷ Iako je Ustavni sud potvrdio valjanost sigurnosne mjere, krajem mjeseca Stožer ukida tu mjeru. Ukinućem obveznog predočenja COVID potvrde u javnopravnim tijelima, počinju se, postepeno, ukidati mjere. Krajnji datum kojeg uzimam u analizi kada su gotovo sve mjere ukinute je 7. travnja 2022. godine kada i završava treće razdoblje upravljanja pandemijom.¹⁸

Veoma je zanimljiva činjenica na koji način je jedna (bio)politička odluka podijelila društvo. Upravo to karakterizira treće razdoblje suzbijanja virusa i uvođenje COVID potvrda. Potvrda o primitku cjepiva, negativnom PCR testu ili preboljenju korona virusa *par excellence* je biopolitički instrument koji služi postizanju imuniteta stanovništva, zaštiti od smrti i provođenju političke moći dozvoljavanjem aktivnosti ljudima koji posjeduju certifikate. I ljevica i desnica imali su, donekle, isti pogled na posljedice COVID potvrda, odnosno da one ne štite stopostotno od zaraze. Lijevi biopolitički diskurs, opravdavao je uporabu COVID potvrda govoreći da one umanjuju „smrtnost i teške posljedice zaraze“ i da bi COVID potvrde „trebale potaknuti kolebljive da se cijepe“ (Jarić Dauenhauer, 2021). Epidemiolozi su naglašavali važnost cijepljenja kao jedine moguće

¹⁷ Ustavni sud jedino je ukinuo mogućnost da pojedino visoko učilište odluči drukčije, tj. da studente obveže da prilikom ulaska u prostore visokih učilišta predoče EU digitalnu COVID potvrdu ili drugi odgovarajući dokaz o testiranju, cijepljenju ili preboljenju zarazne bolesti COVID-19.

¹⁸ Bitno je za napomenuti kako su neke mjere ostale na snazi, kao što su nošenje maski u zdravstvenim i socijalnim ustanovama, samoizolacija za zaražene osobe, kao i činjenica da odluka o prestanku pandemije korona virusa još nije donesena.

alternative. Epidemiolog Kaić u jednoj izjavi odlično sumira frustraciju prosvjedima protiv COVID potvrda i protivnicima cijepljenja.

„Dakle, ne bi se ni cijepili niti testirali, ali se istovremeno ne bi odrekli ni najmanje slobode u svrhu zaštite sebe i drugih. Unatoč tome očekuju da ih netko – sustav, država, zaštiti od bolesti. A kako da ih zaštiti kad sve oruđe koje sustav ima, odbijaju?“ (Jarić Dauenhauer, 2021).

Većina epidemiologa i lijevih medija naglašavali su potrebu imunizacije stanovništva kao jedino rješenje izlaska iz pandemije. Svrhovitost donošenja COVID potvrda, kao što je i Esposito naglašavao, je da se kroz imunizaciju stvara „zdrava“ zajednica, a biopolitičke mjere poput COVID potvrda služe u svrhu postizanja okoliša za stvaranje pozitivne biopolitike. COVID potvrda instrument je koji omogućuje pokretanje društvenih i ekonomskih aktivnosti te blagostanje svih društvenih skupina. Takav pogled na COVID potvrde nije imala opozicija.

Diskurs desnice se, u trećem razdoblju, počinje okretati od podrške mjerama i Stožeru, prema tome da ih prozivaju na gušenje sloboda izbora uvjetovanjem COVID potvrda. Upravo jedna vrsta skepse pojavila se dolaskom cjepiva protiv korona virusa argumentirajući da je „cjepivo došlo prebrzo“ i da „cjepivo ne štiti stopostotno od virusa“. Uvođenjem COVID potvrda, i u Crkvi je bilo oprečnih mišljenja što se odrazilo i na desne društvene skupine. Papa Franjo pozvao je na cijepljenje protiv korona virusa, ali u Hrvatskoj biskupskoj konferenciji ta poruka nije bila stopostotno prihvaćena. Tako je dio crkvene elite ukazivao na segregacijske prakse COVID potvrda, dok je u drugom dijelu COVID potvrda nije predstavljala prijatnu. Na sličan način je bilo i na političkoj razini. Stranke koje bi klasificirali kao desne ili desnog centra poput Domovinskog pokreta i Mosta su bili žestoki protivnici COVID potvrda, nazivajući ih „nedemokratskim instrumentom stožerokracije“ i „nerazmjernim korištenjem potvrda koje trebaju za ulazak u poštu, a ne za ulazak u kafiće ili shopping centre“, dok je vladajuća stranka HDZ pozivala na važnost COVID potvrda. U svakom slučaju, iako je desnica bila podijeljena oko pitanja COVID potvrda, u trećem razdoblju je, čini mi se, bila bliže liberalnom diskursu pozivanja na slobodu izbora, nego lijevom diskursu podrške cijepljenju i COVID potvdama.

Dio desnih i liberalnih medija bio je da COVID potvrde ne štite od zaraze te da su samim time štetne. COVID potvrde daju „lažnu sigurnost“ i prema izjavi čelnika Domovinskog pokreta, ironizirajući Stožer, one su omogućile „bioterroristima da bez medicinske kontrole ulaze u bolnice i staračke domove“. COVID potvrde izazvale su bunt prema Stožeru pa je, krajem prosinca 2021.,

politička stranka Most počela skupljati potpise za referendum protiv „stožerokracije“ u kojemu bi se o mjerama odlučivalo dvotrećinskom većinom u saboru te za ukidanje COVID potvrda i Stožera. Referendum nije zaživio, iako su skupili dovoljno potpisa, a njihovi argumenti bili su na tragu Agambena, zazivali su ukinuće izvanrednog stanja. Mostovci su dvjema referendumskim inicijativama htjeli prebaciti krajnju odluku upravljanja pandemijom potvrđivati dvotrećinskom većinom u Saboru. Most je zazivao veću demokratičnost u donošenju mjera kao protutežu izvanrednom stanju, odnosno „proizvoljnom donošenju odluka Stožera“. Drugom referendumskom inicijativom, protivili su se COVID potvrdama koje dijele društvo da bi osigurali „zdravlje i prava građana“. COVID potvrde za liberalne i desničare predstavljaju „diktaturu medicine“, one „nisu uspjele suzbiti širenje virusa, niti su uspjele značajno povećati broj cijepljenih, niti su na bilo koji način učinile cijepljene sretnijima, niti su uspjele "kazniti" necijepljene. Nula bodova“ (Nakić, 2022). Upravo takav biopolitički diskurs bio je dominantan u desnom i liberalnom dijelu javnosti. Za razliku od pozitivnih strana cijepljenja, liberali i desničari vidjeli su gušenje sloboda i nedjelotvornost COVID potvrda. Na tragu logike logora, prosvjednici protiv COVID potvrda, često su znali istaknuti i Davidovu zvijezdu na svojoj odjeći, radikalno signalizirajući segregacijske aspekte COVID potvrda.

COVID potvrde bile su predmet političkih rascjepa, kako u Hrvatskoj, tako i u svijetu. Certifikati o cijepljenju sumiraju nesumjerljivost diskursa o njima. S jedne strane prikazuju skup eruditskih znanja o samom virusu, rješenje i pobjedu nad pandemijom, ali s druge strane predstavljaju moć discipline prema tijelima, kao i sustav kontrole stanovništva ovisno o postotku procijepljenosti. COVID potvrda je zbog toga biopolitički instrument. Neovisno o tome s koje ideološke pozicije prilazimo problemu, ona predstavlja jednu vrstu moći politike nad životom. Upravo to može sumirati treće razdoblje suzbijanja korona virusa u Hrvatskoj.

5. Zaključak

Mogu zaključiti kako su aspekti biopolitike i biomoći bili prisutni u upravljanju pandemijom korona virusa u Hrvatskoj kroz posljednje dvije godine. Upravljanje pandemijom u Hrvatskoj, podijelio sam na tri razdoblja koja se mogu sažeti u jednoj rečenici ministra zdravstva Viliija Beroša: „ili ćemo imati stroge mjere ili ćemo se cijepiti, nema drugog puta“ (večernji.hr, 2021). Na sličan način je izgledala i kronologija mjera. Od strogih disciplinarnih praksi odjeljenja prostora, da se ne smije prelaziti preko općina, do guvermentalnih praksi prebacivanja odgovornosti na same građane pa sve do pokušaja forsiranja masovne imunizacije kroz nametanje COVID potvrda u državne i javne institucije.

Analizom diskursa odluka Stožera, vidljivo je da je funkcija politike bila „zaštita zdravlja i života građana“. Ono što je zanimljivo kako su se u javnosti percipirale odluke Stožera. Ovisno o početnoj ideološkoj poziciji, tako se i diskurs mijenjao shvaćajući biopolitičke odluke bliže Espositu ili Agambenu i Illichu. Lijevo biopolitički okvir, bliži Espositovoj teoriji, zauzima se za snažniju intervenciju države radi suzbijanja širenja korona virusa, kao i nametanje državne moći u disciplini i procjepljivanju „nerazumnih građana“. Liberalni i desni biopolitički okvir, bliži Agambenu i Illichu, pokazao se kao onaj koji se zauzima za prebacivanje odgovornosti na same građane, slabiju državnu intervenciju i za slobodu izbora kod cijepjenja protiv korona virusa. Ideološki rascjep kulminirao je uvođenjem COVID potvrda prvo u zdravstvenim i socijalnim ustanovama, a kasnije u državnim i javnim institucijama, izazvavši brojne javne rasprave i debate o smislenosti COVID potvrda. S jedne strane iskazivanje pozitivnih posljedica za pojedinca i društvo ukoliko se cijepi. S druge strane problem slobode izbora i ograničenje slobode kretanja radi odbijanja cijepjenja dok samo cjepivo ne stvara stopostotnu zaštitu.

Prvo razdoblje analize obilježili su snažna državna regulacija i disciplina. Provodila se sveopća karantena, odnosno *lockdown*, naglasak je bio na discipliniranju stanovništva, kontroli praćenja kontakata sa zaraženima i smanjivanju socijalnih kontakata. Politika se fokusirala na što manji broj zaraženih, zaštiti života i kontroli kretanja i ponašanja stanovništva. Provodile su se disciplinarne prakse uvjetovane prostorom i mjestom prebivališta. Prakse Deleuzeovih društva kontrole, kao što su praćenje telefona putem GPS-a, korištenje mobilnih aplikacija za praćenje područja zaraženih nisu funkcionirale kao u nekih drugim državama Europske unije. Drugo razdoblje, koje karakterizira hibrid između strogih mjera i procjepljivanja, promijenio je način

upravljanja pandemijom u Hrvatskoj. Umjesto tehnika moći htjelo se osloniti na tehnike upravljanja, odnosno na governmentálnost, na vladanje vladanja ljudi, koji su kao racionalni subjekti trebali poštivati mjere i biti samodisciplinirani. U tim okolnostima ekonomske i društvene aktivnosti pokušale su se ponovno aktivirati, ali se vremenom, broj zaraženih postepeno povećavao, a politika je ponovno nametnula odnose moći, biopolitičke prakse te privremeno obustavila neke aktivnosti dok se ne ostvari potrební cilj i procijepi dovoljan broj stanovništva. Krajem 2020. godine počelo je cijepljenje stanovništva, no otpor prema cijepljenju bio je velik te se nije postigao dovoljan postotak procijepljenosti da bi se potpuno ukinule mjere suzbijanja korona virusa. Krajem svibnja 2021. godine, uvode se COVID potvrde koji će predstavljati prekretnicu u upravljanju pandemijom. Prvotno zamišljeni instrument za lakši prelazak granica, postao je biopolitički instrument razdvajanja stanovništva na cijepljene i necijepljene.

COVID potvrde počele su se koristiti za sve aktivnosti u svim javnim i državnim tijelima te na događanjima koji nisu mogli držati socijalnu distancu. COVID potvrde izazvale su veliku polemiku u javnosti jer su prema ljevici „potaknule kolebljive da se cijepe“ ističući važnost cjepiva što za pojedinca, što za zajednicu. COVID potvrda, kao biopolitički instrument, samo je pogurao one koji se nisu htjeli cijepiti kako bi očuvali zdravu zajednicu. S druge strane, liberali i desnica su vidjeli COVID potvrde kao segregacijski instrument koji diskriminira necijepljene ljude kao i pretjerano nametanje politike u život građana, ograničavajući im slobodu izbora i kretanja. Sličnu polemiku oko COVID potvrda mogli bi izvući suprotstavljajući Esposito i Agambena. S jedne strane imunizacija je bitna za očuvanje zajednice kroz pozitivnu biopolitiku očuvanja zdravlja, zaštite života i otvaranja društvenih i ekonomskih aktivnosti. S druge strane, Agamben bi vidio COVID potvrde kao dokaz o permanentnom izvanrednom stanju, dominaciji politike nad ljudskim životom koji se pretvara u puko preživljavanje o „sanitarnom teroru“ i medicini kao religiji. Upravo su ta dva diskursa dominirala javnom raspravom između ljevice i liberala.

Foucaultova analiza moći i tehnika upravljanja nema jasan ideološki predznak te nam ne omogućuje jednoznačnu političku za evaluaciju kada je riječ o analizi upravljanja tokom pandemije korona virusa u Hrvatskoj. Foucault nam je bitan za shvaćanje disciplinarne moći koja je na početku imala strogo odijeljene prostore (zabrana prelaska općine/gradova) do discipline nošenja maski, održavanja socijalne distance i bivanja u samoizolaciji. Te prakse su, većinom,

ostale tokom čitavog razdoblja istraživačkog rada. Biopolitika ima za cilj zaštitu zdravlja i života građana, ali ona je uvijek u relacijskoj trijadi moć - znanje – život.

Genealogija u fukoovskom smislu dala mi je prostor da svjesno rekonstruiram povijest i lokalno sjećanje na događaje vezane uz upravljanje pandemijom u Hrvatskoj. U rekonstrukciji povijesti pomogao mi je teorijski okvir iskazan u Tablici 1 kako bi objasnio biopolitičke okvire uvođenja mjera za suspenziju korona virusa. Foucaultove analize biomoći i governmentalnosti pokazale su se kao koristan analitički alat u svim razdobljima. Deleuzeova koncepcija društva kontrole, uglavnom se nije pokazala korisnom jer je izvršna vlast upravljanje pandemijom bazirala na starijim disciplinarnim tehnikama i governmentalnosti. Agambenove koncepcije izvanrednog stanja i golog života kao i Illicheva kritika medicinskog sustava koji se ne brine o zdravlju i blagostanju stanovništva i medikalizaciji života korespondiraju s liberalnom i desnom kritikom Stožera, najizraženijom u trećem razdoblju. S druge strane, Espositova se pozitivna biopolitika pokazala kao korisna teorija koja je bila u skladu s lijevom ideološkom pozicijom i vjerom da negacijom života očuvamo život i zdravlje stanovništva. Ukratko, upravo mi je Tablica 1 pomogla da popunim Tablicu 2 – sažeti pregled moje empirijske analize. Zaključno, analiza upravljanja pandemijom je, uistinu, analiza moći politike nad životom građana.

Razdoblje upravljanja	Tehnike upravljanja pandemijom	Cilj politike
Razdoblje državne regulacije i discipline	Potpuno zatvaranje većine društvenih i ekonomskih aktivnosti, sveopća karantena, zabrana prelaska mjesta prebivališta, discipliniranje i kontrola stanovništva kroz sustav praćenja kontakata	Cilj politike je „pobijediti virus u ratu“, suzbiti širenje virusa kako bi se ponovno otvorile društvene i ekonomske aktivnosti. Zaštita zdravlja i života građana
Razdoblje između državne regulacije i masovne imunizacije	„Ostanimo odgovorni“, prebacivanje odgovornosti za zarazu na pojedince, sustav praćenja kontakata, decentralizacija mjera, ponovno zatvaranje i početak imunizacije najranjivijih skupina	Cilj politike je bio održavanje društvenih i ekonomskih aktivnosti, pokušaj samodiscipliniranja građana, čekanje distribucije cjepiva za prioritetne skupine, kasnije za širu populaciju
Razdoblje imunizacije	Korištenje COVID potvrda u većini društvenih i ekonomskih aktivnosti, obveza pokazivanja pri ulasku u državne i javne institucije	Cilj politike je imuniziranje stanovništva, postignuće dovoljnog postotka kako bi se ukinule većina mjera

Tablica 2. Prikaz razdoblja u pandemiji, tehnika upravljanja i cilja politike u navedenom razdoblju

6. Literatura:

Agamben, Giorgio (2006) *Homo sacer*. Zagreb: Arkzin.

Agamben, Giorgio (2021) *Where Are We Now? The Epidemic as Politics*. Lanham, MA: Rowman & Littlefield.

Ajana, Btihaj, (2021) Immunitarianism: defence and sacrifice in the politics of Covid-19. *History and Philosophy of the Life Sciences*. 43(1) <https://doi.org/10.1007/s40656-021-00384-9>.
Pristupljeno: 3 srpnja 2022.

Deleuze, Gilles (1992) Postscript on the Societies of Control. *October* 59 (1): 3-7.

Esposito, Roberto (2008a) *Bios*. Minneapolis i London: University of Minnesota Press.

Esposito, Roberto (2008b) Immunization and Violence. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.thatmightberight.org/wp-content/uploads/2020/03/esposito_immunization_violence.pdf.
Pristupljeno 7. srpnja 2022.

Fairclough, Norman (2001) *Language and Power: Second edition* London: Routledge.

Foucault, Michel (1994) *Nadzor i kazna : rađanje zatvora*. Zagreb: Biblioteka Politička misao.

Foucault, Michel (2007) *Security, Territory, Population*. London: Palgrave Macmillan.

Foucault, Michel (2013) *Povijest seksualnosti 1 – Volja za znanjem*. Zagreb: Domino.

Foucault, Michel (2016) *Rođenje Biopolitike*. Zagreb: Sandorf.

Ghosh, Avilasha (2021) Rethinking Biopolitics and Governance in India during the Covid-19 Pandemic. *Indian Journal of Public Administration*. 67(3): 337-350.

Hannah, Matthew; Hutta, Jan Simon i Schemann, Christoph (2020) Thinking Through Covid-19 Responses With Foucault – An Initial Overview. Pristupljeno: 6. Travnja.

Illich, Ivan (1974a) Medical Nemesis. *The Lancet* 303(7863): 918-921.

- Illich, Ivan (1974b) The Political Uses of Natural Death. *The Hastings Center Studies* 2(1): 3-20.
- Illich, Ivan (1975) The Medicalization of Life. *Journal of Medical Ethics* 1(2): 73-77.
- Illich, Ivan (1986) Body History. *The Lancet* 328(8519): 1325-1327.
- Kadić, Samedin (2012) *Aporije Biopolitike*. Sarajevo: Dobra knjiga.
- Koljević, Bogdana (2010) *Biopolitika i politički subjektivitet*. Beograd: Službeni glasnik.
- Krivak, Marijan (2009) Koliko nam fašizma preostaje nakon Auschwitz? Uz (auto)imunizacijsku paradigmu Roberta Esposito. *Filozofska istraživanja*. 29(3): 543-565.
- Krivak, Marijan (2010) U potrazi za zajednicom. Neke filozofske elaboracije (bio)političke teorije. *Politička misao*. 47(3): 117-137.
- Kurelić, Zoran (2009) Globalni logor. *Politička misao*. 46(4): 9-17.
- Leclercq-Vandelannoitte, Aurélie i Aroles Jeremy (2020) Does the end justify the means? Information systems and control society in the age of pandemics. *European Journal of Information Systems*. 29(6): 746–761.
- Marinković, Dušan i Ristić, Dušan (2022) *Igre opasnosti*. Novi Sad: Mediterran Publishing d.o.o.
- Paić, Žarko (2009) Preobrazbe biopolitike. *Politička misao* 46(1): 7-27.
- Petković, Krešimir (2010) Michel Foucault i ontologija politike: E pluribus unum?. *Politička misao*. 47(3): 176-202.
- Petković, Krešimir (2014) Foucault i politička znanost: konceptualni motivi za političku teoriju i praksu. *Holon*. 4(2): 286-328.
- Petković, Krešimir (2018) *Istina kao kušnja*. Zagreb: Plejada.

Petković, Krešimir (2021) Godine korone: biopolitika u doba pandemije (uz knjige D. Defoea, F. Zakarije i G. Agambena). *Anali Hrvatskog politološkog društva*. 18(1): 437-446.

Prozorov, Sergei (2022) When did biopolitics begin? Actuality and potentiality in historical events. *European Journal of Social Theory*. Veljača 2022. doi:10.1177/13684310221077198. Pristupljeno 5 srpnja 2022.

Russell, Cormac (2019) Does more medicine make us sicker? Ivan Illich revisited. *Gaceta Sanitaria*. 33(6): 579-583.

Schmitt, Carl (2019) *Politička Teologija*. Politička teologija II. Zagreb: Naklada Breza.

Stanić, Damjan (2022) Giorgio Agamben A che punto siamo? L'epidemia come politica. *Politička misao*. 59(1): 143-146.

Tasnim, Nishat (2021) A Foucauldian Perspective on Covid-19 Response. *International Journal of Law and Politics Studies*. 3(1): 1-6.

Torfin, Jakob (1999) *New Theories of Discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*. New Jersey: Wiley-Blackwell.

van Dijk, Teun (2006). Discourse and Manipulation. *Discourse and Society*. 17(2) (359–383)

Zarić, Zona i Mladenović, Ivica (2021) The pandemic: A breeding ground for authoritarian power grabs. *Glasnik Etnografskog instituta*. 69(3): 609-623.

Internetski izvori:

Antidopeonline.org (2020) The Biopolitics of Immunity in Times of COVID-19: An Interview with Roberto Esposito. <https://antipodeonline.org/2020/06/16/interview-with-roberto-esposito/>.
Pristupljeno: 7 srpnja 2022.

Bsg.ox.ac.uk (2020) Covid-19 government response tracker. <https://www.bsg.ox.ac.uk/research/research-projects/covid-19-government-response-tracker>.
Pristupljeno: 14. srpnja 2022.

Civilna-zastita.gov.hr (2020-2022) Odluke Stožera civilne zaštite. <https://civilna-zastita.gov.hr/odluke-stozera-civilne-zastite-rh-za-sprecavanje-sirenja-zaraze-koronavirusom/2304>.
Pristupljeno: 16. srpnja 2022.

Dnevnik.hr (2022) Nakon dvije godine "staro normalno": Danas bez maske u trgovinu, tramvaj...Od potpunog lockdowna do kolektivnog imuniteta. <https://dnevnik.hr/vijesti/koronavirus/hrvatska-se-nakon-vise-od-dvije-godine-vraca-u-staro-normalno---718980.html>.
Pristupljeno: 17. srpnja 2022.

Ilotić Šuvalić, Maša (2021) Uvode se COVID potvrde u zdravstveni sustav. Beroš najavio novi način izvještavanja o brojkama. <https://www.vecernji.hr/vijesti/uzivo-stozer-na-presici-objavljuje-nove-informacije-o-koronavirusu-1522207> - www.vecernji.hr.
Pristupljeno: 17. srpnja 2022.

Iusinfo.hr (2020-2022) Odluke Stožera civilne zaštite RH i relevantni propisi u uvjetima epidemije koronavirusa. <https://www.iusinfo.hr/aktualno/aktualnosti/2402>.
Pristupljeno: 13. srpnja 2022.

Index.hr (2020a) Beroš napao dio liječnika: Namjerno su sakrili opremu, to je peta kolona. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/beros-napao-dio-lijecnika-namjerno-su-sakrili-opremu-to-je-peta-kolona/2168715.aspx>.
Pristupljeno: 14. srpnja 2022.

Jarić Dauenhauer, Nenad (2021) I cijepljeni se mogu zaraziti. Imaju li covid-potvrde smisla? <https://www.index.hr/vijesti/clanak/i-cijepljeni-se-mogu-zaraziti-to-ne-znaci-da-su-covidpotvrde-beskorisne/2318241.aspx>.
Pristupljeno 17. srpnja 2022.

Nakić, Mario (2020) Most se jedini usprotivio Vladinom prijedlogu da nam prate mobitele. A što rade 'liberali' u Saboru? <https://www.liberal.hr/bozo-petrov-most-izvanredno-stanje-koronavirus-korona-588>. Pristupljeno 14. srpnja 2022.

Nakić, Mario (2022) Covid potvrde u Hrvatskoj doživjele fijasko. <https://www.liberal.hr/covid-potvrde-covid-mediji-641>. Pristupljeno: 17. srpnja 2022.

Poslovni.hr (2020) Slogan 'Ostanite doma' odlazi u povijest, Božinović objavio koji je novi moto. <https://www.poslovni.hr/hrvatska/slogan-ostanite-doma-odlazi-u-povijest-bozinovic-objavio-koji-je-novi-moto-4230366>. Pristupljeno: 16. srpnja 2022.

Tportal.hr (2021) Covid potvrde stupaju na snagu, povjerenik EU-a: Preporučujemo svim zemljama članicama da koriste taj alat. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/covid-potvrde-stupaju-na-snagu-povjerenik-eu-a-preporucujemo-svim-zemljama-clanicama-da-koriste-taj-alat-20210701>. Pristupljeno 15. srpnja 2022.

Vojković, Goran (2020) Hrvatska je uvela najgluplji lockdown u 2020. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-je-uvela-najgluplji-lockdown-u-2020/2240340.aspx>. Pristupljeno 15 srpnja 2022.

Zakon o sustavu civilne zaštite. <https://www.zakon.hr/z/809/Zakon-o-sustavu-civilne-za%C5%A1tite>. Pristupljeno: 12. srpnja 2022.

Žganec, Ivan (2020) Orwell u 2020.: Novogovor u doba korone. <https://www.liberal.hr/george-orwell-novogovor-koronavirus-pandemija-korona-341>. Pristupljeno 14. srpnja 2022.

7. Sažetak

Cilj ovog diplomskog rada bio je izvesti genealogiju izvanrednog stanja u kojemu se Hrvatska našla kroz posljednje dvije godine (2020-2022). Genealogija se izvodi kroz teorijski okvir relevantnih autora kao što su Foucault, Deleuze, Illich, Agamben i Esposito. Kombinirani teorijski okvir objašnjava kako biomoć i biopolitika, ali i različite s njima povezane koncepcije, pomažu u razumijevanju upravljanja pandemijom korona virusa u Hrvatskoj. Analiza upravljanja pandemijom u Hrvatskoj izvedena je kroz analizu diskursa. Autor je kroz analizu diskursa, ekstrakcijom relevantnih diskurzivnih detalja, pronađenih u tekstovima, formirao tri interpretacijske cjeline: *Razdoblje državne regulacije i discipline*, *Razdoblje između državne regulacije i masovne imunizacije* te *Razdoblje imunizacije stanovništva*. Kroz genealošku naraciju po razdobljima, autor povezuje biopolitički teorijski okvir s relevantnim događajima i odlukama Stožera civilne zaštite. Kroz analizu, autor uočava formiranje ideoloških biopolitičkih pozicija koje su u skladu ili s Espositovom biopolitikom (lijeva ideološka pozicija) ili s Agambenovom i Illichevom biopolitikom (liberalna i desna pozicija) što daje dodatnu dimenziju analize samom radu. U zaključku se potvrđuje teza o korisnosti biopolitičkog teorijskog okvira u samoj analizi tehnika upravljanja stanovništvom za vrijeme pandemije korona virusa.

Ključne riječi: biopolitika, biomoć, korona virus, genealogija, analiza diskursa

Genealogy of pandemic management in Croatia

Summary

The goal of this master thesis was to provide a genealogy of the state of emergency, in which Croatia found itself over the last two years (2020-2022). The genealogy is established through the theoretical framework of relevant authors such as Foucault, Deleuze, Illich, Agamben and Esposito. The combined theoretical framework explains how biopower and biopolitics, as well as the concepts related to them, help in understanding the governance of the corona virus pandemic in Croatia. The analysis of pandemic management in Croatia was carried out through discourse analysis. Through the discourse analysis, the author formed three interpretation units by extracting relevant discursive details, found in the texts: *Period of state regulation and discipline*, *Period between state regulation and mass immunization* and *Period of the immunization of the population*. Through a genealogical narrative by periods, the author connects the biopolitical theoretical framework with relevant events and decisions made by the National Civil Protection Authority. Through the analysis, the author observes the formation of ideological biopolitical positions that are in line with either Esposito's biopolitics (left-wing ideological position) or Agamben and Illich's biopolitics (liberal and right-wing positions), which gives an additional dimension to the analysis. The conclusion confirms the thesis about the usefulness of the biopolitical theoretical framework in the analysis of population management techniques during the corona virus pandemic.

Keywords: biopolitics, biopower, corona virus, genealogy, discourse analysis